

ВІСНИК ЯЗЕЄЖЕРНД

- VISNYK

Свобода народам!

Свобода людині!

Спільно - політичний місячник

ЗМІСТ

Редакційна — Вперед кроком вперед	1
Д-р Д. Донцов — Волхв нової України	2
Д-р Михайло Кушнір — На службі в диявола	7
Микола Чубатий — Київська Русь-Україна та виникнен- ня трьох східньослов'янських націй	11
М. Чировський — У роковини злочасного маніфесту	15
М. Заклинський — Мандрівка по Кіклядах	18
О. С. — Жидівський квартальник „Мідстрім” про Степана Бандеру	22
Петро Кізко — Біля бункера	24
Леонід Полтава — Мово рідна, слово рідне	26
Ікер — Не забули!	29
Загальні Збори 10-го Відділу ООЧСУ в Детройті	29
З життя Студентської Громади в Нью Йорку	30
З листів до Редакції	31

ОРГАНІЗАЦІЯ
ОВОРОНИ
ЧОТИРЬОХ
СВОВІД
УКРАЇНИ

КОЛЯДА НА ВИЗВОЛЬНИЙ ФОНД 1962

(Продовження з попереднього числа)

ФІЛЯДЕЛЬФІЯ, ПА.

Листа ч. 167, 169, 170, 171. Збірщик інж. Б. Кульчицький (ТУСМ).

По \$ 5.00 — Б. Кульчицький, нечиткий, Т. Кульчицький, д-р І. Скальчук, І. Личин, В. Шашаровський, Б. Послушний, М. Рудий, Барабаш, Український Клуб — 23, Брави вул., Титанич, Бобинський, Вашинський.

По \$4.00 — Е. Левицький, Петрів, Демчишин.

По \$ 3.00 — Чижович і Коліняк, Крупа, П. Мариха, М. Ганушевський, Лучин, П. Послушний.

По \$ 2.00 — Мисько, Костюк, Сілецький, В. Пирський, П. Стефанишин, Е. Завадовський, Ф. Пінняк, Р. Клос, Р. Кос, Л. Квасницький, В. Луцишин, Луцишин, нечиткий, Макух, В. Лівч, Я. Лихо, А. Вілинський І. Дубіль, Терещук, нечиткий, Зуляк, Козоріз, Гейтеш, Гомзяк, Мізяк, О. Левицький, Гріненко, О. Слонський, Р. Дяків, нечиткий, Б. Стеців, Б. і С. Хавлюк, М. Я. Сухарій, В. Л. Чепіль, М. Лукавський, О. Зелінський, В. Кондра, Волошук, І. Струм, О. Гранат, З. Яримович, Дубниця, нечиткий, Дуб, нечиткий, В. Заброцький, нечиткий.

По \$ 1.50 — І. Яревич, Хавлюк.

По \$ 1.00 — Я. Масюк, М. Кузмінський, нечиткий, І. Левицький, нечиткий, Вівчаровський, Борецький, Алекс Габріель, Семін, Задворняк, Онуфрий, Фуга, Карпяк, Макух, Г. Міллер, нечиткий, нечиткий, Рудакевич, В. Варвара, М. Намака, Максимюк, Майкель, нечиткий.

Листа ч. 172, 173, 174. Збірщики: Христя і Богдан Кульчицькі.

По \$ 6.00 — Гречка.

По \$ 5.00 — Спінник, Б. Казанівський, М. Дяків, М. Демчишин, С. Матилюс, Соболь, Котович, М. Викрикач.

По \$ 4.00 — К. Фелипович, П. і С. Вомпель.

По \$ 3.00 — І. Каган, Комасівський, Романяк, Я. М. Береза, Ткач, о. Сулик, О. і С. Кульчицький, Креденсор, Слонський.

По \$ 2.00 — нечиткий, Семків, М. Оліник, Політило, Стеців, Дацків, К. Фелипович, Борис, Б. Мир, Векшлен, Павлюк, Мицаків, Горалюх, В. Медуха, І. Мазепа, д-р Ю. Рибак, Цибак, Данилів, В. Мацьків.

По \$ 1.00 — Рубель, Козак, нечиткий, М. Ом., М. Борецька, Завойцко, Засєвський, нечиткий, Захарчук, Луців, Терлецька, нечиткий, З. Матла, З. Чернобіль, Гасюк, Шостак.

Листа ч. 176. Збірщик Я. Козель.

По \$ 5.00 — Я. Козель, І. Андрієвський, М. Копина, Д. Ващук, В. Mix, М. Добрянський.

По \$ 4.00 — М. Буньо.

По \$ 3.00 — О. Лупень, В. Ференц, В. Яремко.

По \$ 2.00 — І. Клім, Г. Білоус, І. Рибчук, С. Кулик, М. Палко.

По \$ 1.00 — В. Грушаник.

Листа ч. 177, 178. Збірщик Г. Іваськів.

По \$ 5.00 — Г. Іваськів, Г. Домінський, Г. Гордієнко, І. Квік, Мелко, С. Кулик.

По \$ 3.00 — Я. Мадай, Я. Івахів, В. Іваськів, М. Кузьма, Пачовський, В. Варварук.

По \$ 2.00 — В. Лупань, Д. Павлиш, М. Палко, І. Капітан, П. Гадач, І. Гнатюк, І. Якубовський, В. Лишак, Я. Лебідь.

По \$ 1.00 — М. Лишак.

Листа ч. 179. Збірщик І. Строчан, Камден, Н. Дж.

По \$ 10.00 — М. Рудницький.

По \$ 5.00 — Т. Галушка, В. Бідуля, М. Хотирка, Строчан, Р. Семків, М. Мікош.

По \$ 3.00 — П. Кріль, Кибик, М. Роман, Роман, С. Панасюк, І. Буревич.

По \$ 2.00 — В. Коваль, Кухта, д-р І. Лазор, Яворський.

По \$ 1.00 — Ольга Нікляс, Марія Юрків, С. Соловій, Г. Криско.

Листа ч. 181, 182. Збірщик А. Шишак — Пгонікевіл, Пен.

По \$ 5.00 — П. Фуга, нечиткий, Ковалський, О. Малинняк.

По \$ 4.00 — М. Роман, П. Рундер.

По \$ 3.00 — О. Фуга, Г. Крепович, Мартиняк.

По \$ 2.50 — В. Дякун.

По \$ 2.00 — І. Вигерін, В. Бучковський, М. Геремеш, Єднак, Холинський, І. Іванів, ЗГута, Драбішак, А. Шишак, Мандрусяк, Козобій, Цекот, І. Гриско, Я. Підгайний, Боровець, Коломбійський, Анціборенко, Бучко, Н. Лібединський, В. Іванюк.

По \$ 1.00 — А. Криш, Чуйко, Колюбінський, М. Кравець, Порошняк, Я. Малець, Зуб.

Листа ч. 183. Збірщики: М. Пришляк, В. Вацікевич.

По \$ 5.00 — Магура, Д. Зозуляк, О. Саган, І. Мамроха, Гайдукевич.

По \$ 4.00 — Саноцький.

По \$ 3.00 — В. Вацікевич, Глова, В. Нлч, Швець, Н. Н.

По \$ 2.00 — В. Давит, Іренкій, А. Дорош, І. Федірко, Т. Шогінський, Е. Редон.

По \$ 1.00 — Ноніцький, Чайковський, В. Нич, П. Грушка, І. Мачуга, І. Запряла.

Листа ч. 184. Збірщик С. Лупацій.

По \$ 5.00 — О. Шпак, С. Гавриш.

По \$ 4.00 — І. Матків.

По \$ 3.00 — В. Тучковський.

По \$ 2.00 — М. Матчошак, С. Пастушок, Савка, І. Турянський, М. Побуцький.

По \$ 1.00 — Кузьма.

Листа ч. 185. Збірщик Ю. Дацко.

По \$ 6.00 — Насевич.

По \$ 5.00 — І. Гайдучок, Дожват, Козачин, Куць, В. Обущак.

По \$ 4.00 — Ю. Дацко.

По \$ 3.00 — В. Рой, Панчишин, Павлюк, О. Луковський, З. Квашинський.

По \$ 2.00 — С. Дубіль, П. Ткач, Т. Мечник, В. Стриковський, О. Каrichko, Верхнянський, Кічуля, Григорець, М. Конік, П. Гурський, нечиткий, Корницький, П. Ящишин, Гриніч, нечиткий, Пискар, І. Дура, Васильків.

(Продовження на 3-ій стор. обкладинки)

ВІСНИК

РЕДАКЦІИНА

ВПЕВНЕНИМ КРОКОМ ВПЕРЕД

Організація Оборони Чотирьох Свобід України йде впевненим кроком вперед до чергових успіхів. Така думка насувалася кожному, хто чи то як делегат (87) чи то, як гість (всіх було біля ста) прислухався діловим, добре веденим Президією на чолі з доктором М. Кушнірем, нарадам 12-го З'їзду в Нью Йорку в днях 2 і 3-го березня, або хто прибув на бенкет (присутніх біля 200) чи на доповідь д-ра Д. Донцова (присутність понад 600).

Коли б захотіли тільки в чотирьох словах дати оцінку З'їзду як цілості, то треба б сказати: глибоке пережиття і поважний успіх.

Беручи до уваги загальне послаблення активності нашої еміграції і враховуючи, що на місцях люди після років праці томляться, треба вважати успіхом систематичний ріст Організації. Коли на кожному кроці довкруги нас спостерігаємо постійний спад в інших організаціях, то ООЧСУ, навпаки, за останні два роки зуміла збільшити число своїх Відділів.

У зв'язку з 12-ою конвенцією ООЧСУ були знамениті виступи двох визначних українських політичних діячів. І так в суботу вечором під час зустрічі-бенкету Я. Стецько, б. прем'єр виголосив глибоко продуману ідеологічну доповідь. Політичне непередрішенство зроджується і зростає на тлі непередрішенства в області ідей. Через те скріплення і порятунок світу воїн мусить початися від ідейної мобілізації. Таку тезу прекрасно і з непересічним талантом до синтезування обґрунтував Я. Стецько, який, як про це натякнув товстмайстер вечора, головний редактор „Вісника“ — мав значні успіхи в ряді розмов, що їх він провів в Вашингтоні, отсє недавно.

Зновже в неділю (3 березня) у великий по береги виповненій залі (понад 600 осіб) в Народному Домі, д-р Д. Донцов, остерігав нас і світ, пламенними словами, мов та українська

Кассандра перед небезпеками новітнього „зміновіховства“ і демобілізації і близкуча характеризував ідейну настанову, характер і волю тих носіїв національного „вірую“, які при новім зриї, такім, як 1917 рік вже напевно зуміють вивести Україну „зі смраду й тьми неволі“.

Ці два високої кляси політичні виступи, 3 солідні звіти Головної Управи, дискусія на високому рівні, вичерпні і глибокі резолюції, здорова фінансова (готівкова) господарка і значні заощадження, притягнення і до Відділів і до Головної Управи молодих людей, праця нашого представника при ОН, безперебійна поява місячника, що був ввесь час на рівні наших завдань і займає між українськими журналами одно з передових місць — все це найкоротше скоплені досягнення Управи та З'їзду. Мабуть навіть ті, хто багацько вклали в підготовку тої конвенції, не сподівалися такого успіху, такого піднесення загалу. Правда, дискутанти, цілком природно домагалися, щоб було більше персональних контактів, хоч ця Управа відбула дуже багато поїздок — і тільки в одному дні у зв'язку з процесом Сташинського в 34 містах Америки відбулися протестні віча. Правда і те, що деякі Відділи повільно стягають заборгованість, що місцями треба б ще більше зусиль доказати для залучування в систему студіюючої молоді, але в загальному відпір небезпечним затіям був даний, громада прислухається до голосу людей Визвольного Фронту, тягар суспільної і політичної праці в терені в значній мірі лежав на плечах людей нашого фронту і вони з ньої вив'язувалися задовільно, коротко: в цілому З'їзд, тобто ввесь перебіг З'їзду показав ясно, що Організація мала успіх і йде впевненим кроком до чергових успіхів.

Д-р Д. Донцов

„ВОЛХВ НОВОЇ УКРАЇНИ”*)

„Як волхв, віщун той молодий,
він пломенів”.

(Т. Шевченко — „Тризна”)

Волхв, віщун, пророк? Таким він був в очах тих, що приставали з ним, і — в своїх власників, і в творах своїх. Таким бачили його його приятелі з-поміж решток патріотично-настроєного „панства козацького” (за його виразом), князь Репнін, княжна Варвара, граф Калпіст та інші; таким бачили його, хоч пізніше, „коли прийшли гоненія”, деякі від нього відійшли — „братчики” кирило-методіївські, почувши в йо-

Нище подаємо склад нововибраних керівних органів ООСУ:

Головна Управа: м-р. Євген Лозинський — голова, ред. Ігнат Білинський і м-р. Теодор Ка-чалуба — заст. голови, д-р Володимир Нестер-чук — головний секретар, Іван Винник — фінансовий реф. та м-р. Іван Базарко, д-р Степан Галамай, ред. Вячеслав Давиденко, д-р Михайлло Кушнір, д-р Петро Мірчук, д-р Богдан Романенчук, м-р. Константин Савчук та проф. д-р Микола Чировський, члени.

Контрольна Комісія: Богдан Казанівський, д-р Іван Подригуля, Микола Зацухний, Богдан Мороз та Микола Ганущак.

Товарицький Суд: м-р. Михайлло Дужий, Михайлло Черешньовський, проф. Павло Савчук, д-р Олександер Соколішин та інж. Анатоль Гончарів.

Точніше обговорення звітів Управи, голосів в дискусії, обох доповідей, а також резолюції будуть подані в наступному числі.

“VISNYK” — “THE HERALD”

Published by Organization for Defense of Four Freedoms for Ukraine, Inc.

Monthly except July and August when bimonthly.
Second class postage paid at General Post Office,
New York, N. Y.

Board of Editors

Address: P. O. Box 304, Cooper Station,
New York 3, N. Y.

го поезії „звук труби Архангельської”, а над чолом — „полум’яний язик” уздрівши, знайомі москалі бачили іноді Шевченка в страшнім унесенню, а тоді — „очі його просто палали, він скидався на пророка”. І навіть жандарми московські бачили в його поезіях безмежне зухвалиство”.

Інші свідчили про нього: „коли сперечався, то хвилювався, але в унесенню його не було ні злоби, ні пихи, був лише святий вогонь почуття правди і справедливості... В хвилини величного душевного схвилювання міг відштовхнути хоч кого виявом своєї загарливої ненависті” до всього, що йому нагадувало пониження і уярмлення людини і його нації — чи то було кріпацтво, чи спір про чорних большевіків — Петра і Катерину...

Він сам називав себе „волхвом” — магом, чарівником, що стоїть в контакті з небесною Силою, не випускав з рук „свого Єзекіїля”. Виховався він на пів-забутих вже українською інтелігенцією праджерелах старої культури України, — на Патерику Печерськім, на Четях Мінєях, а крім того розчитувався в науках „халдейських магів і звіздознавців”, у Сковороді — і, насамперед, в „Божественній Книзі”, якою була для нього Євангелія. І багато з езотерики християнства, мабуть, було відкрите йому. Через ту лектуру і через природу та через мистецтво, був він втасманий в закони зримого і незримого космосу.

В обличчі природи вродливиці — матері України та її пам’яток історичних, міг годинами віддаватися самоті й медитації (своїм „думам”). Уникав „лів людей”, як звав матеріялістів, „недолюдків”. Чувся між ними як його Перебендя — „один як сонце високе”. Писав (до Марковича) — „я одинокий і на Україні”. Був — „всім несвій, і тут, і там”. А „прекрасний світ, той рай земний (був) у всіх кінцях йому чужий”. Такий в дитинстві, такий на схилі життя. В „Щоденнику” нотус, що „полюбив самоту”, розкошував у „солодкій тиші ранку”, коли бував сам-на-сам з при-

*) Уривок з книжки „Незримі Скрижалі Кобзаря”.

родою. Уважав, що „не може бути нічого солодшого, нічого чарівнішого в життю, як самота, тоді людина занурюється сама в собі і бачить Бога на землі”. І ще — „не люблю гамірливої метушні”. Ненавидів кошарний „колектив” на засланню... Любив самоту, бо пророки стадами не ходять. Так, вглиблюючись в твориво, пізнавав його Творця. Піznати таємниці космосу і Божественної Сили, що його створила, ввійти в контакт з незримою динамічною силою Духа, що „всюди є і все наповняє”, „дає життя” і нас „очищує од всякої скверні”, — контакт з тою Силою, пізнання позафізичного світу, від якого залежить життя світу видимого, — ось до чого прямував Шевченко і як людина релігійна і як людина до нестями закохана в своїй Україні, якої другої чи рівної їй для нього не було на світі.

В цьому юному помагала ще його мистецька, вразлива на красу, натура, мистецька освіта, крім природи його країни, дивлячись на яку годинами перебував у мовчазній медитації. Видимий світ довкола бачив він очима предків, очима автора і читачів — „Слова о полку Ігоревім”. Природа була для нього сповнена плотських і безплотських духів, одушевлена безначальним первнем, всі її стихії — вода, земля, повітря, вогонь. Алта в нього — „несе вісти”, Дніпро — або „сердиться”, або „регочеться”, сонце — „хоче спалити землю” за те, що її люди „осквернили” за те, що кинула вона виклик зухвалий законам космосу; трава степу „гнеться, мов жива”, вітер розвіває думи кобзаря, місяць „нашпітує” юному його пісню, могили козацькі говорять, з могил бухає вогонь душ погиблих в бою; Сатурн — „гладесенько стирає” все, що хоче затримати вічно текучий час, поїдаючи свої діти, як тиждень поїдає дні, місяць — тижні, рік — місяці, а сторіччя — роки. Пороги Дніпрові — питаютися за своїми „дітьми”, Босфор „трясеться з козацького плачу”, плачу невільників, посилає вістку на своїх хвилях у Чорне море, а „море ревнуло Босфорову мову, у Лиман погнало, а Лиман Дніпрові тую журбу-мову на хвилях подав”; Дніпро „зареготовався” її збудив Великий Луг і Хортицю. Хортиця почула — „і Дніпр укрigli байдаки” з „гістьми до султана”, — вся природа у Шевченка не пестливо-ніжна, а могутня і сувора,

повна незримих духових енергій. До них звертається нераз поет, як Ярославна в „Слові о полку Ігоревім”, до вітрів — Стрибожих вунків”, щоб не метали ханові стріли на воїнів князя, просить Дніпра-Славуту про вістку від свого „лада”, звертається до „світлого пресвітлого Сонця”, як до „господина”, може неясні спогади про сонячного Бога Аполона, культ якого дійшов аж до Києва, або про передхристиянського ясного й плідного Хорса? Шевченко говорить безнастанно про „сонце Правди”, розуміючи під тим певно наше, згадуване в молитвах, — „умноє (спритуальне) сонце”, яке прагнув „хоч крізь сон побачить”. Наш народ подекуди ѹ досі має сонце за „відблиск лиця Божого”, а колись на Україні дівчата молилися до сонця як перші християни молилися до схід сонця, куди зорієнтовані і нині наші церкви. Він читав книги „про зв'язок душі людської з світлами небесними”, послиав свої думки до сонця ѹ до місяця „вічного без краю”, як і душа людська, якій „почину і краю немає”. „Богон небесний” притягав його думку до себе, той що в нашім народі уважається „святым”. Відчував він, що видимий світ — є лише вияв духової сили; що подвійна є природа речей — матеріальна й духовна, всюди відчував подув незримої духової Сили, всетворчої і всекермуючої, присутньої і в природі, і в людині, в усіх переломових годинах життя ї і нації, в усіх славних і трагічних закрутках історії.

Образ „золотого сонця” над овидом, що розсівало всюди свої проміння, сприймав він, як „ораторію без звуків”, перейнятій ї — „чудовою гармонією”. В такі хвилини — він „носився думкою Бог зна де, в яких надземських просторах”. На явища природи, на твори мистецтва дивився він „мовчки, стримавши віddих” як „на вияв Божественної краси”, і „під її добrotворчим впливом”, він „відчував себе іншою, оновленою людиною”. Коли споглядав на небо в чудову місячну ніч, це була для нього „картина така прекрасна, що лише в німім благословінні (адорації, подиву перед чимсь величним) можна було оглядати ї”. Іноді лінії і тони красвиду нагадували юму „щось з могутніх акордів Гайдна”. Він, що — як свідчать його писання — знав Бетовена, Баха, Моцарта, Беллоні, Россіні, Вебера, Шуберта, Шопена,

на, Бортнянського, Ліста; він, який подивляв Рубенса і Канову; він, якого переймало тремтіння ентузіазму, коли прислухався „взнеслим мотивам наших церковних співів”, які „стрясали всією його істотою, підносили душу вище небес”, робили її „кріпкою і мужньою”, він, як мистець, через „божественне мистецтво” (його вираз) міг пізнавати Бога. Він „дякував великому Богові” в такі хвилини за те, що Той „обдарував його почуттям людини, яка бачить чудове, досконале в його нерукотворнім, беззначальнім твориві”...

Через контемплляцію цієї краси Божого творива, в такім душевнім стані піднесення, знанім всім „одержимим”, — містикам, поетам, як Данте чи композиторам як Бетовен, він як і ті, шукав контакту з Божеством. Це був стан, у якім ці виранці Долі доходять до вищого ступеня духового розвою. Шевченко сам писав про це — що в творах цих артистів з Божої ласки, — укрита якась „незагнута Божа таємниця”. Ці мистці — „вони брати наші лише по плоті”, але надхненні звиш, уподібнюються „янголам Божим” (себто — Його посланцям) — „їх лише створив Він поному образу і подобі, а ми тільки незугарна юрба й нічого більше”.

Так писав Шевченко, і напевно був сам один з тих втаємничених, бо такі хвилини ентузіазму переживав він сам; бо писав, що коли вони находили на нього, — в нім „душа рвалась, душа ридала, розум горів”.

Цей його стан це був стан всіх „великих втаємничених” („ініційованих”), про які читаемо в свідоцтвах всіх майже релігій, коли особливими церемоніями відкривалися таємниці всесвіту і його Творця допущеним до того. Про ці таємниці, про езотерику релігій багато знайдемо в евангелистів, і в посланнях св. Павла, і в Апокаліпсі, під різними назвами — „таємниця укрита від віків у Бога”, „тайна Христова”, „тайна волі Христової”, „таємниця Божа”, або „царства Божія” або „таємна укрита премудрість Божа”, тайна, яку в інших мовах перекладають словом „містерія”.

Це „откровеніє” безперечно мав і Шевченко, або „самоініціацію”, через контемплляцію природи, через святі книги Лаврські Києва, через Сковороду, через мистецтво. І коли ми пропостудіємо його „Кобзар”, то знайдемо, що в

стремлінні піznати цю „правду Христову, укриту”, він переходив сам ті щаблі, ті тайни, якими в античні часи переходили в Елевзинах чи деінде, виранці, яким в храмах, в печерах гірофанти відкривали ці таємниці („секретні доктрини”) законів космоса і його Творця. І так — Шевченко свідчить, що він „занурюючись в собі, бачив Бога”... І в стародавніх містеріях хто мав дістати ініціацію, — мусів в глибині душі своїй знайти Божу іскру... Шевченко, медитуючи в природі, чув ніби ораторію без звуків... Бачив „світ незримий”... Чув і бачив те, чого інші не бачили і не чули, як це бувало з Жанною д’Арк та з іншими містиками. І тоді, „стримавши віддих”, прислухався і вдивлявся в відкриту йому божественну красу і — „почував себе іншою, оновленою людиною”... Як Савло, коли переродився духовно, ставши з Савла Павлом. Його душа, що їй „початку і краю немає” вступала в розмову з духами свіtil небесних, — пише він... І чи ж не знаємо ми, що того вчили в містеріях старого Риму всіх кесарів при ініціаціях? Він хотів побачити „хоч крізь сон” своє „сонце Правди”, чи не те „сонце Правди” — „світ разуму”, про яке співається в тропарі на Різдво Христове, — яке вперше уздріли „звіздам служації” три волхви колись? — Чи не є це те Сонце, яке бачити навчали втаємничених, в античних містеріях, вправляючи їх складними ритуалами, в сон?.. В цих стародавніх містеріях втаємничувані повинні були насамперед очистити своє серце, при чому символічну ролям грали меч і кров... І чи не нагадує це слова Шевченка про потребу модерній людині „розпанахати гниле серце”, вицідити з нього гнилу кров і налляти „козацької тої, чистої, святої”, про потребу очистити своє серце? Що ж дивного коли він у хвилини екстатичної медитації — „бачив Бога”? Сказано ж, що „чистій серцем Бога уздрять”... І чи не нагадують мову всіх містиків, всіх „втаємничених”, а подекуди слова Христа, слова Шевченка про „вогонь чистий”, який прагнув „засвітити в своїй хаті” (в своїй душі) — розпалити закладену в нас всіх іскру Божу, той вогонь, що Христос „зніс на землю і так прагнув, щоб він скорше спалахнув” у наших душах? Або слова Шевченка про „живу, цілючу воду”, якою хотів „покропити свою хату” (душу), що ко-

ли нап'ється її, то „серце затихне як голодна дитина”, яка утишила свою спрагу, чи це не нагадує слів Христа про „живу воду”, що по ній вже не будемо мати спраги!

Коли йому були доступні таємниці вищих Сил, незримі нам, звиклим смертним, то мав він і дар пізнавати їх. Чим, через який орган приходило йому те пізнання? Через дар властивий ясновидам. Не плотські органи сприймання відкривали йому той „світ незримий”, не людський розум, а щось інше, як це бувало у пророків, або, за його виразом — у „синів сонця Правди”. Він сам зраджує чим він бачив це. Каже, що „дивився на світ душою”, оком душі, „третім оком” містиків, тим, що зветься по англійськи *second sight*. В іншій підвідомості — ми оперуємо інстинктом, в свідомості — логікою, дедукцією, „плотським розумом”, в надсвідомості втаємничених, великих пророків, великих мистців, — інтуїцією, ревеляцією, ілюмінацією. Поет каже, що „світ незримий” він „приймає в душу”. Його „думи — серце розривають”, не мозок, таємні речі — „серцем прозирає”, очима серця. Від містерії природи — „не може відвести своїх духових очей”. Ось був той — теж незримий орган — яким прозрівав незриме, не так званий обожаний матеріялістами людський „тверезий розум”, який часто не міг збагнути не лише незримі, але й добре зримі речі. Паскаль писав про це: „розум має спиратися на знання серця. Воно бачить і відкриває, розум порядку”. Улюблений Шевченком автор „Наслідування Христа” писав: „природний людський розум огорнутий глибокою темрявою... Може трохи лише розрізнати добро від зла, правду від брехні, бо не має повного світла правди”, бо „люди помиляються, коли судять за свідченням своїх органів змислів”. Один з найцікавіших представників старої нашої духовної культури, Лларіон Київський, писав, що „сердечні очі” — головний орган для пізнання правди; хто ж дивиться не маючи їх, — є „осліплений незнанням”. Напевно ці автори вичитали свої думки в тій „Божественній книзі”, яку безперестанку вивчав Шевченко, стойте бо там — що правда пізнається тоді, коли „дух премудrosti і откровення просвітить очі серця” людини; що „слухом почуете, і — не зрозумієте, очима дивитиме-

тесь, і — не побачите” поки „не зрозумієте серцем”.

Ці „духові очі”, „очі серця” — це дар інтуїції, а може й сприймання ревеляції і мав Шевченко, геніяльний дар пізнання і відрізnenня правди від брехні, добра від зла, краси від гидоти. Цим даром інтуїції, силою і магією свого слова і поясняється те розтрошуоче враження, яке зробила візіонерська поезія Шевченка на тих його сучасників, які вміли її розуміти. В книзі про „Містиків Франції”, пише Д. Ропс: „контемпляція, інтуїція, ясновидство — бачать речі більш яскраво, ніби зблизька, віч-на-віч. Наприклад — пише автор — роздумувати про пекло, це — значить бачити, що перед вами намальований лев, бачити ж пекло очима візіонера — це бачити, що перед вами живий лев”. Це візіонерство дало змогу і силу Шевченкові — відкинути як брехню „мудрість віку цього”, „мудрість” жреців „свремених вогнів” так званого „прогресу” і дегенерації, протиставляючи їй „премудрість Божу таємну”, хоч це й стягло на нього тоді й стягає досі злобу атеїстично настроеної інтелігенції.

Ця геніяльна його інтуїція йшла в парі з даром ясновидства, тобто з даром заглядати в майбутнє й в минуле і в далеке від нього сучасне, дар душі бачити щось поза віддаллю простору і часу, а значить і дар пророцтва. Це значить, вміти — як він казав — „уноситися думкою Бог зна куди, до далеких надзоряних просторів”. Стан, коли „хочеться вийти за далекий овид” й поглянути, „що за ним криється”.

Д. Ропс у своїй книзі про містиків Франції пише, що знана містичка Люсі Крістіна в своїм „Журналі” писала про подібний свій стан: „мені здавалось, що я перенесена була в інше життя, в простори, які вже не є землею. Там душа пізнає Бога, як жадні слова не дадуть Його піznати”.

„Що неба дістане, коли полетить” той, вого „виростили крила”, — ідея Шевченка. Тому княжна В. Репніна звала „крилатою-небесною” музу Шевченка, тому він сам часто вживав символ орла: „орли України” — козаки, „орле око”, „мов той орел”. Тому, мабуть, Шевченко особливо перейнявся найбільш езотеричним євангелистом — св. Іоаном, якого ембле-

мою є якраз птах-орел, птах, який потужним летом злітає до неба, до того, що „з початку було” — до Слова, до найвищих вершин тайно-знавства. Тому у Шевченка таке містичне значення мое Слово. Тому бере мотто до свого „Сну” і „Послання” з св. Іоана, тому в символіці поета таку ролю грає вогонь — символ св. Духа, тому такі близькі і свійські Шевченкові апокаліптичні образи і грозьби автора Апокаліпса, як і його мова. Голос Шевченка порівнювали сучасники з громом архангельської сурми, а якраз Іоана і Якова прозвали за їх проповідь — „громовими синами”.

Обдарований такою силою духововою, Шевченко мав і дар прозирати майбутнє, отже — пророкувати. Цей дар мали душі, які могли „витати” (його улюблений вираз) — „Бог знає”, поза межами даного простору й часу. „Витав” своєю душою в тих просторах і Шевченко. Бачив минуле: перед його духовим оком ставали з могил козаки, входили в його „хату” — в його душу, іх тіні — на пораду, на розмову. Йому все „верзеться” якийсь козак, він бачив, як над Холодним Яром витають душі гайдамаків, а коли візіонує грядучий Армагедон, — бачить метання душ давно померлих. Він вміє „перелетіти Лету” — ріку забуття і побачити літа давно минулі, які невблаганий час потягнув з собою в невідоме і незриме сучасним, літа, які в уяві інших — „Сатурн гладесенько стирає”. Коли бачить ці тіні минулого — здається йому ніби „читає історію України” („Акаши-хроніка” — містиків). Про це явище, про цей віймковий дар казав Шатобріян в „Le Genie du Christianisme”: „у снах (і коли „несонним сниться” — Д. Д.) дорогі істоти з різних кінців світу (і часу — Д. Д.), іноді дорогі вмерлі з’являються з могил друзям”... Чи це не випадок Шевченка? Вмів він „перенестись во время оне” — в далекі віки, в часи Гуса, в добу Нерона і неофітів, або св. Андрія на київських горах. В однім оповіданні пише: „нападає на мое старе серце туга і я переношуся в віки давно минулі і бачу його (св. Андрія), сивоволосого, статечного, короткого дідугана як проповідує з писаною великою книгою в руках”.

Зазирає і в минуле, і в майбутнє. Хоче „проникнути зрячим оком непроглядну темряву грядучого”. Міг „нагло відчути свіжку живу

силу духа, яка одна лише створити чудо в нашій імагінації... відкриває дивний світ найбільш величних і граціозних видів”. В такім стані візіонерської екстази — пише поет — „я бачив, я дотикав ці чарівні образи, я чув цю небесну гармонію, я був одержимий воскресшим духом живої, святої поезії” — тої святої поезії, яка одна лише робить з людини творіння, сформоване по образу і подобі Божій, як пише він у другім місці.

Про майбутнє писав: „є щось таємне, незриме, що натякає нам на наше майбутнє” (і майбутнє нації) — нещасливе чи щасливе, та „не все ми в силі злагнути ці таємні натяки”. Він з своїм даром ясновида — був у силі злагнути багато з них і нам переказати, що він злагнув.

Як древні ясновиди і пророки, він промовляв до „ненароджених”, картав „грядущих тиранів”, які нагадували тиранів нашої доби; бачив упадок сучасного йому тиранства, прозирає його причини — занепад опорної сили пануючої касти, на яку те тиранство спиралося (поема „Сон”), пророкував воскресення нового лицарства України, візіонуючи добу „страшного судилица”, ясно малюючи страшний зудар дияволських сил Тьми з силами Світла (Великий Льох); умів в хаосі сучасного прозирати „зnamena времени”, коли зійде на нашу землю Правда, і бачив — подібно св. апостолові, те, що — „не плоть і кров відкрили” йому, а Вища Сила... Як немногі вибраниці Долі, він навіть бачив наперед час своєї смерті. В лютім 1861 р., в своїм останнім вірші, прощається він з своєю Музою, щоб „рештувати вози в далеку дорогу, на той світ..., до Бога”. Подібно, як передбачав день своєї смерті Г. Сковорода, а ще давніше — св. Павло, коли Бог відкрив йому, що „хутко має покинути храми ну свою”.

Був „одержимий воскресшим духом живої, святої поезії”, був обдарований тим, що зветься „дарами Духа Святого”, як написано у св. Павла: — „одному дається духом слово мудрості” — це слово вищої, не плотської мудrosti — дав Шевченко нам... „іншому віра” — і хто мав її більшу й глибшу, ніж він?.. „іншому — пророцтва дар”, — цей дар мав він як ніхто інший, як побачимо далі... „іншому розрізнення духів”, — і тут він „як сонце високо” стояв над своїми живими і ще ненаро-

Д-р Михайло Кушнір

НА СЛУЖБІ В ДИЯВОЛА

(Думки з приводу протесту українських Владик на Вселенському Соборі)

I

Це загальновідома річ, що Московська Православна Церква та її дух були в минулому основними двигунами і філярами московської імперіалістичної політики і практики поневолювання людини і цілих народів. Відома теж річ, що ця Церква з приходом до влади большевиків була переслідувана; треба було, отже, сподіватися, що мученицький шлях, який вона перейшла, стане для неї джерелом відродження.

~~~~~

дженими земляками, геніяльно за всіми масками розрізняючи духів Добра від духів „злоби піднебесних”, духів Правди від духів брехні. „Все ж це створює Святий Дух, розділяючи кожному зокрема, як Він хоче” — так, як розділяв за нашої давнини, князів київських, лицарства козацького й Лаврських святих, коли, напр., з ченців Лаврських, як оповідає Патерик Печерський, один мав дар бачити духовий світ (Ісаакій), другий — бачити майбутнє (Дам'ян), інший знов — розпізнавати духів добрих від злих, демасуючи людей одержимих чортом (Матвій) або — дар передбачати майбутнє (Еремія). Все це — для атеїстичної, зареженої чадом „свременних вогнів” нашої інтелігенції, було очевидно лише „гарними тенденційними оповіданнями” (Д. Чижевський), але про ці „тенденційні” стани багато говорить Євангелія і перейнятий нею Шевченко з'явився як справжній пророк, що приніс своє „откровеніс” поснулим землякам. „Пламенем взялось” його слово пророка, „ трубним гласом” звістував він їм Правду, відкриту його віщому зорові. Кликав покаятися („схаменутися”), бачив кару, що спаде на Україну, за те, що „чужим богам пожерла жертви, омерзилась”. Був „світочем, що сяє в темнім місці, поки не зайде ранішня зоря в серцях наших”. Був справжнім волхвом, що будив мертвих, що кликав їх бути готовими — з хрестом і мечем — стрінути страшну добу страждання і воскресення. Був голосом вопіючого в пустині.

Але як це сталося, що Московська Православна Церква, ще так недавно переслідувана, гноблена і криваво нищена большевиками, стала одним із найсправніших інструментів московсько-большевицької політики? Як це сталося, що Московська Православна Церква знову перейняла свою давню роль в державі московських царів і служить тепер московському імперіалізму? Як це сталося, що Московська Православна Церква, зазнавши стільки ударів і терпінь, які повинні б морально її скріпити, піднести їй очистити, знову стала тільки державною установою?

Коли розглядаємо відношення Московської Православної Церкви до большевицького режиму, мусимо пам'ятати про свідоцтво, виставлене саме цій Церкві двома визначними мислителями і московськими патріотами: Володимиром Соловйовим і Іваном Аксаковим.

Визначний московський філософ Володимир Соловйов відрізняє в ділянці релігії і Церкви дві свободи: 1) незалежність Церкви (як корпорації духовних і світських) від зовнішньої влади держави і 2) індивідуальну незалежність в ділянці віри, тобто право визнавати будь-яку віру і будь-які віроісповідні доктрини, позитивні чи негативні. Першу свободу він називає церковною свободою, другу — релігійною свободою. На думку Соловйова, в Росії не визнано ні першої, ні другої свободи.

„Наши сьогоднішні (тобто на переломі 19 і 20 стол.) церковні інституції, — пише Соловйов у своєму голосному творі „Росія і Вселенська Церква”, — цілковито віддалися державним інтересам, щоб дістати від держави за поруку свого існування проти небезпеки дисидентів. Така матеріальна ціль не може розпоряджати іншими засобами, як тільки матеріальними. Способи примусу і насильства, вказані в збірнику карних законів імперії — оце в своїй істоті єдина зброя, яку наше православ'я вміє з ласки держави протиставити так внутрішнім дисидентам, як і чужовірцям”.

А в іншому місці згаданого твору Соловйов пише: „Крихка і сумнівна єдність нашої Цер-

кви держиться тільки на фальшах і насильствах, толерованих державою або нею виконуваних: від фальшивих документів фіктивного собору починаючи, аж на нових фальсифікатах у перекладі актів вселенських соборів кінчаючи... Усі оборонні й офензивні діяння нашої Церкви являють образ фальсифікацій, роблених зі свободною безкарністю, завдяки дбайливій опіці церковної цензури, яка вміє перешкодити спробі здемаскувати ці фальсифікації. В ділянці стосування релігійного насильства цю чинність в зasadі визнано і докладно опрацьовано у постановах нашого карного кодексу".

Чим у своїй істоті була Московська Православна Церква вже давно з'ясував знаменитий московський письменник і слов'янофіл Іван Аксаков.

„Генерал-адъютантські аксельбанти, що їх член Святішого Синоду, псковський архієпископ Іриней, одержав, як відзначення, за царя Павла I, вимовно ілюструють взаємини між Церквою і Державою в Росії, — пише Аксаков. — Світська і навіть військова відзнака на рясі архієпископа не повинна нас дивувати: вона є тільки доказом того, що основна ідея нашого церковного устрою від часів Петра Великого логічно прогресувала. Бо це відомо, що російською Церквою управляє адміністративний орган, названий Духовною Колегією або Святішим Синодом, членів якого призначає імператор і які залежать від цивільного або військового урядовця (обер-прокурора Святішого Синоду, до якого належить теж вся ініціатива в церковному заряді). Єпархіями правлять номінально єпископи, яких призначає голова держави, на основі пропозиції Синоду, тобто обер-прокурора, який змінює їх потім, керуючися уже власним поглядом. Гієрархічні ступні духовенства подані в табелі рангів відповідно достосовані до військових рангів. Митрополит відповідає повному генералові, архієпископ — генерал-лейтенантові, єпископ — генерал-майорові. Священики при деякому зусиллі можуть дійти до ранги полковника".

Чи це є тільки зовнішні дрібнички? — запитує Аксаков і відповідає, що саме вони чітко вказують на внутрішній стан Московської Православної Церкви. „Слуги вівтаря, приковані до державної служби, самі вважають себе

за урядовців і як знаряддя світської влади. Петербурзький Синод від перших літ існування високо цінив свій характер царської інституції і не оминав оказій, щоб не вказати на світську владу, як на істотне і правдиве джерело свого авторитету". І саме цей державний чинник взяв верх у церковній інституції, а вислідом цього був парадокс, що державна інституція претендувала на ролю й авторитет, рівний з церковним Собором. Церква стала функцією світської влади і пішла до держави на службу. Аксаков приходить до кінцевого висновку, коли стверджує, що **Московська Православна Церква встановлена не так при помочі Святого Духа, як при помочі карно-кримінальних законів російської імперії.** „Духа правди, духа любові, духа життя, духа свободи — саме цього спасенного надіннення немає в російській Церкві". (Іван Аксаков, т. IV. Полное собрание сочинений).

А Володимир Соловйов, йдучи до кінця в послідовній аналізі стану Московської Православної Церкви, приходить до висновку, що **цеаропапізм** пережер морально-духовний стан цієї Церкви, яка перестала бути правдивою Божою Церквою, бо її покинув „Дух Правди і Любові".

П

Большевики виповіли війну Церкві, вважаючи, що боротьба з релігією є боротьбою за повну перемогу комунізму. До якогось часу вони трактували Московську Православну Церкву, як підпору поваленого престолу. Вони поставили собі завдання знищити не тільки організацію Церкви, але також і це в першу чергу — людей старої дати, чужих новому устрою і не податних на нові гасла. В новому матеріялістичному світогляді не було місця на жадні спіритуалістичні елементи. І в цьому першому програмовому періоді голосіння матеріялістичної доктрини большевики не помітили, що **Московська Православна Церква організаційно вже від віків не є церковною інституцією, що вона є тільки одним із департаментів державної організації.**

Доктринальні чинники взяли верх над чинниками практичного характеру, що скоро додіянули і самі большевики, і ще надовго перед вибухом другої світової війни дійшли до

„порозуміння” з Церквою. Це був важливий факт, але він проминув, не викликавши враження у світі, бо большевицька пропаганда дуже добре вміла маскувати фактичні потягнення советського режиму, а розголошувала програмові тези, ілюструючи їх безсумнівним залишком релігійного життя в Росії, яке під преємством адміністрації, внаслідок вимордування духовенства і зруйнування церков, пішло в підземелля, існувало в катакомбах.

Большевики дозволили — в хаосі перших місяців революційного перевороту — відновити в 1918 році московський патріархат, але насильствами супроти Церкви і духовенства дозвели вже в 1923 році до скликання т.зв. Червоного Собору, на якому зліквідовано патріархат. Московська Православна Церква розбилась на ряд відламків і сект, з яких деякі почали в огні державного терору шукати порозуміння з советським режимом. Серед цих відламків опинилася також і переслідувана т.зв. патріархальна Церква, з амбітним митрополитом Сергієм у проводі, який проголосив себе заступником, а опісля і „стражником престолу московського патріарха”.

Тенденції до щільної співпраці з державою, в характері одного з його органів, що виникали з істоти і духа Московської Православної Церкви, знайшли деякий відгомін у советському режимі. Еластичність методів і тактики, при позірній непорушності зasad комунізму, знайшла свій вираз у відношенні Кремлю до цих угодовецьких церковних тенденцій. Церква лежала вже в руїнах і дальша боротьба не була негайною потребою, хоча вияви релігійності народу і далі існували. Больше вицький уряд, спираючись в політиці на первовзирах московського минулого, щораз більше нав'язуючи до програми московського імперіалізму — розглядав позитивні угодовецькі тенденції Московської Православної Церкви.

Вже Ленін сказав з приводу підписання Брестського миру, що, ведучи війну з кимнебудь і чимнебудь — не вільно в'язати собі рук формальними догматичними комбінаціями. „Це смішна річ не знати военної історії, не знати того, що *договір є засобом збирати сили*”. І в іншому місці: „Дехто думає як дитина: я підписав договір, значить, я продався чортові, пішов до пекла. Це просто смішно, бо саме во-

єнна історія каже дуже ясно, що підписання договору при невдачі є засобом збирати сили”.

Большевицький терор супроти Церкви знищив її стан посідання, але релігійне життя загнав у підземелля і утруднив його контролю. Тому большевицький уряд прийшов у 1929 році до висновку, що варто осiąгнути щось вроді порозуміння з патріархальною Церквою митрополита Сергія. Больше вицький уряд, знаючи, що не переміг вповні Церкви, стремів до виявлення життя Церкви, до поширення над нею контролі і... збирати сили для дальнішої боротьби. Адже на основі всієї своєї історії, характеру, розвитку й участі в житті держави — Московська Православна Церква як найкраще надавалася до того, щоб зробити з неї знаряддя держави і виконавця державної політики.

Незалежно від цього, большевики так само, як і царський режим, згірдливо відносилися до Церкви. Коли московські цари уладжували в соборах і в церквах пиятики і пародії вінчань, як за Петра I, та бурхливі збори, як за Павла I (див. Ключевский: Історія Росії; Мілюков: Історія російської культури) — большевики уладжували в церквах танкові зали, склади зброї і касарні. А коли дух Московської Православної Церкви від соток літ був наскрізь державний, то й сьогодні ця Церква, яка визнається большевицькою владою, може бути добрим знаряддям советської політики.

Тут треба шукати генези голосного порозуміння з року 1929 між заступником „стражника патріархального престолу”, митрополитом Сергієм і советським урядом. 29 червня 1929 року митрополит Сергій в урочистому зверненні повідомив рештки ієархії і вірних про легалізацію Московської Православної Церкви советською владою. Церква дістала право організувати своє релігійне життя під контролем уряду. В своєму зверненні митрополит Сергій стверджував: „Хочемо бути православними, а водночас визнавати Радянський Союз нашою батьківщиною, радості й успіхи якої є нашими радостями, а неуспіхи — нашими неуспіхами”. Він закликав вірних до публічної подяки советському урядові за увагу для потреб православного населення і заохочував до лояльності супроти советської влади, до визнання її правдивою владою, яка „походить від Бога”.

Вслід за фактом порозуміння між державою і Московською Православною Церквою йшли обставини особливого характеру, які вимовно свідчать про те, що більшевицький уряд вже в 1929 році рішив використати Московську Православну Церкву, як знаряддя своєї закордонної політики. Бо оце митрополит Сергій рівночасно вимагає від усіх еміграційних московських православних Церков припинити антисоветську акцію і підписати декларацію лояльності супроти Советського Союзу. Крім цього він інтервенює у внутрішніх церковних справах православної Церкви Польщі і Фінляндії.

Советський уряд, після порозуміння з Московською Православною Церквою, створив, за царськими зразками, Раду в Справах Російської Церкви при Раді Народних Комісарів, а голова цієї Ради, на зразок обер-прокурора Святішого Синоду, став членом уряду. Так управління Церквою уподібнилося до давніх форм.

Але щойно напад німців на Советський Союз у 1941 році розпочав новий період дуже активної співпраці Московської Православної Церкви з державою, що більше, зробив Московську Православну Церкву одним із дійсних знарядь закордонної політики Москви.

Отже, Московській Православній Церкві припала з моментом війни подвійна роль. Скромніша — одного з організаторів бойового духа і волі до перемоги у „вітчизняній війні”, як її назвав Сталін, і роля значно важливіша, зовнішня — визначного знаряддя московського імперіалізму, співреалізатора закордонної політики держави. І знову ж — за давніми московськими зразками.

III

Водночас із захопленням більшевиками середньо-східньої Європи йде в самому Советському Союзі відродження тих гасел і зasad, на яких царська Росія будувала свою терито-

ріальну потугу від часів Івана Калити й Івана Грізного.

Побіч засади самодержавства і єдиної російської народності — засада офіційного православ'я, як слухняного знаряддя уряду — це програма устрою царської Росії, цієї страшної тюрми народів.

Сьогоднішня Росія на місце самодержавного царя поставила диктатора, який має бути „сонечком усіх советських народів”, засаду російської народності заступила добре зорганізованою, побудованою на залізній дисципліні комуністичною партією (з прибудівками), а давню засаду підпорядкованої офіційної Московської Православної Церкви скріпила ще накиненням тій Церкви такої ж міцної дисципліни, як у комуністичній партії.

З моментом вибуху німецько-більшевицької війни Сталін нав’язує у своїх промовах до московського національного минулого, до московських національних героїв, із Суворовим і Кутузовим на чолі. Ніхто інший, як саме Сталін, установив три воєнні відзначення, а серед них і відзначення імені св. Олександра Невського. За прикладом царя Павла I він завішує ті відзначення під час війни на грудях і рясах архиєпископів, клиру і церковних діячів.

Водночас із кличами Сталіна також і Московська Православна Церква зверталася до московського національного минулого, закликаючи на поміч у перемозі „святих вождів московського народу, Олександра Невського і Димитрія Донського”. Митрополит Сергій, у полум’яній відозві до вірних, писав: „Нам, пастирям Церкви, в хвилині небезпеки, що загрожує батьківщині, не личить мовчки спостерігати події”. Московська Православна Церква устами митрополита Сергія благословить усіх православних у їх боротьбі за „священні кордони нашої батьківщини”.

Вже в цих словах маємо заповідь усанкціонування насильств і територіальних анексій Советського Союзу.

(Закінчення в наступному числі)

ПРИЙМАЄМО ЗАМОВЛЕННЯ НА КНИЖКИ НАШИХ ІСТОРИКІВ:
ПРОФ. О. ОГЛОБЛИНА і ПРОФ. М. ЧУБАТОГО.

Микола Чубатий

КИЇВСЬКА РУСЬ-УКРАЇНА ТА ВИНИКНЕННЯ ТРЬОХ СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКИХ НАЦІЙ*)

Питання відношення Київської Руси до виникнення та сформування трьох східнослов'янських народів, а згодом націй: української, російської та білоруської — це найважливіше і тому спірне питання для істориків Східної Європи впродовж останніх двох сотень літ¹). Це історичне питання має величезну літературу і напевно матиме її ще й у наступних десятиліттях тому, що воно пов'язане з величими політичними наслідками, від яких важко ізольуватися навіть найбільш об'єктивному дослідникові. Порушує це питання, з одного боку, справу національної самостійності народів українського та білоруського, а з другого — справу перебудови, існування та розкладу колишньої російської, чи тепер советської, імперії. А раз це питання має такі далекосяглі практичні наслідки політичного характеру, не диво, що ця сутто наукова історична проблема була впродовж довгих літ живим доказом на те, як історична правда може бути жертвою політичного натиску збоку заинтересованого режиму.

В межах царської імперії розглядати це питання об'єктивно було доволі трудно, але все ще можливо; в межах теперішньої советської імперії об'єктивне дослідження цього питання цілковито виключене, бо на остаточне вирішення справи має вплив не історичний науковий світ в СССР, але ЦК комуністичної партії, отже чинник сутто політичний.

Російська імперія з передреволюційних часів, як і советська імперія, тільки прикрита назвою „Союзу Соціалістичних Советських Республік”, на ділі є твором російського народу, керованим росіянами, що творять ледве половину населення імперії. А це замало, щоб демократичною системою влади таку імперію можна було вдережати без співпраці з іншою половиною населення, не-російськими народами, незainteresованими в самому існуванні імперії. Росіяни з двома іншими східнослов'янськими націями, українцями та білорусинами, творять коло 80% населення імперії, себто таку більшість, що при їх співпраці існування імперії могло б бути забез-

печено на довший час в умовах демократичної системи і навіть під диктатурою. Тому вже від часів Петра I російська влада вживала всіх заходів, щоб створити з народів російського, українського та білоруського один народ, принаймні одну політичну націю, засимільовану російською культурою до такої міри, щоб вона була заінтересована в утримуванні імперії. Однаке самої політично-державної асиміляції не вистачає для тривкості існування імперії, бо в часах кризи приходять такі моменти, коли в духово та культурно, себто етнічно, незасимільованих етнічних групах прокидается національна амбіція з несподіваною силою. Сама Велика Російська революція була для цього найкращим прикладом: серед поодиноких народів, а навіть серед етнічних груп імперії в році 1917

*) Вступна частина з підготовленої до друку праці проф. Миколи Чубатого.

1) На означення північного сусіда українського народу ми будемо вживати назви росіяни ось з яких причин. Північного сусіда України українська народня мова здебільша називає москаллями; ця назва є теж у мові Шевченка. Фактом є, що довший час на означення москалів в українській мові вживалося також назви росіяни. Перед революцією 1917 року можна було мати до такого називання москалів деяке застереження тому, що Росія це була не етнічна назва країни москалів, а радше політична, на означення імперії Росії царя Петра I. До речі, ця назва, як грецька вимова назви Русь, була присвоєна царем Петром для політичних цілей.

У цій справі ситуація зовсім змінилася по революції, коли москалі утворили свою російську советську республіку вже як національну республіку москалів-росіян, без України, Білорусі, без кавказьких та середньоазійських народів давньої Росії. Тому нині слова „москаль”, „росіянин” означають одно і те саме. Назву „москаль”, „московський” вважають росіяни для себе небажаною, якщо не образливою, тому в цій сутто науковій праці ми будемо вживати назви „росіяни” та „російський”, щоб оминути закидів національної анімозі. До речі, подібні присвоєння чужої германської назви франків ми зустрічаємо у французів, які, не будучи народом германським, присвоїли собі назву германського племені франків, як творця колись з німцями спільнотою франконської імперії Карла Великого. Нині назви „француз” чи „росіянин” це вже назви чисто технічні, хоч обидві історично неоправдані.

пробудилися амбіції державної самостійності незвичайно скоро і з великою динамікою.

Це є причиною того, що всі будівничі російської, а тепер советської, імперії виразно прямували й прямуєть до культурно-етнічної асиміляції не-росіян, себто до їх русифікації та національного знищення. До офіційально проголошуваної в Росії, а тепер в ССР засади — „дружба рівних і вільних народів” — сама влада ніколи не мала довір’я. Цар Петро I, здушивши остаточно самостійницьку революцію українського народу на чолі з гетьманом Мазепою і влучивши Україну, перед тим державу українського народу під протекторатом царя, в склад Московського царства, переназвав його на Російську імперію (1713 року), щоб цим актом ствердити, що український народ, тісно вже об’єднаний з московським, тепер російським народом, творить єдину націю.

Дещо пізніше заініційована російська історична наука проголосила доктрину, що російський і український народи — це один споконвічний народ. Те саме вчинено супроти білоруського народу, коли по упадку Польщі білоруські землі опинилися в межах Російської імперії. За вченням більшості тодішніх офіціяльних російських мовознавців та етнографів, українська і білоруська мови це діялекти російської мови, а етнічні окремішності цих двох народів це тільки провінціяльні окремішності єдиного російського народу.

Широко розбудована в 19-му столітті історична наука в Росії тільки з малими виїмками приймала теорію єдиного історичного потоку „єдиного русского народа”, як себе росіяни стали називати від часів царя Петра I. За їх вченням центр тієї єдиної нації, власника імперії, пересувався; в першому періоді був він у Києві, потім пересунувся до Москви, згодом до Петербургу, щоб під комуністичною владою знов повернутися до Москви. Це була повна негація існування окремої національної особовості народів українського та білоруського всупереч історичній дійсності.

Все ж таки не можна було закрити факт, що поміж Суздалсько-Московською державою ХІІІ-ХVІІІ столітті і Київською Руссю з-перед ХІІІ стол. та поміж життям народів українського і білоруського після ХІІІ-го століття, було

небагато спільногого з народом московської держави ХІІІ-ХVІІІ стол. Далі є фактом, що майже вся культура доби Київської Руси таки була створена на Україні, отже українцями. Тоді російський славіст М. Погодін та його історична школа створили теорію, що населення Київської Руси це були росіяни, які переселилися в потатарській добі на північ, а нинішні українці це західноукраїнські переселенці, що заселили Україну з Галичини пізніше²⁾). Теорія Погодіна, не мавши під собою історичних фактів, бо такої масової міграції з півдня на північ не було, — не втрималася, і тому народився цілий ряд нових теорій історичних, мовознавчих та етнографічних про спільність історії, мови та етнографії росіян, українців та білорусинів.

Таке становище займала переважна більшість російських учених, хоч не бракувало сміливих противників голосів. Все ж таки вже в половині XIX століття Микола Костомарів міг писати про „два руські народності”, а на початку ХХ стол. український історик Михайло Грушевський 1904 року проголосив і надрукував свою працю „Звичайна схема русської історії та справа національного укладу історії східного слов’янства”, які зайняли противне становище³⁾.

Михайло Грушевський у своїй схемі заперечив саму основу тез російських істориків про єдність східної слов’янщини. Він прийняв за основу історії східнослов’янських народів факт існування трьох східнослов’янських народів, російського, українського та білоруського, з яких кожен має свою власну історію, що пливе від самих початків історичних часів. В 1905 році навіть Імператорська Російська Академія Наук проголосила, що українська мова — самостійна мова, а не діялекти російської мови.

У передреволюційні часи російська наука втішалася ще такою свободою, що історична схема М. Грушевського не тільки що могла бути опублікована у виданнях Імператорської Академії Наук, але навіть знайшлися російські історики, які, визнавши її правильною, застосували її практично в своїх студіях над історією

²⁾ Исследования, замечания и лекции М. Погодина, т. II, Москва, 1946.

³⁾ Статьи по славяноведению В. И. Ламанского, Петроград, 1904, стор. 298 і наст.

Східної Європи. Застосовували її майже без віймку всі українські та білоруські історики, але також деякі російські історики, як Пресняков, Пархоменко та до деякої міри й провідний в ССР комуністичний історик упродовж 15 років, Михайло Покровський.

Інша ситуація витворилася для історичних дослідів в ССР по закріпленні комуністичної влади. І нині, очевидно, знайшлися б між росіянами історики типу Преснякова, однаке історична наука під владою советів не має вже й частини тієї свободи, яку мала до революції. Ключові проблеми історії Східної Європи, як, наприклад, історію Київської Руси, вирішують тепер не вчені історики і навіть не Історичні Інститути при Академіях Наук, а — Центральний Комітет Комуністичної партії ССР, вирішення якого „непомильні та абсолютно правдиві”. Советський історик може вести відносно свободно свої аналітичні студії, але кінець-кінцем мусить прийти до історичної синтези, наперед вирішеної Центральним Комітетом партії. Тому історична схема М. Грушевського, без перешкод проголошена за царя Миколи II, за влади Сталіна та Хрущова опинилася на списку кримінальних злочинів, як „буржуазно-націоналістична”, а і всяка вільна студія історії України унеможливлена партійною цензурою.

Проблема Київської Руси та її відношення до сформування трьох східнослов'янських народів, нині здебільша вирішена між українськими істориками, була випливом наукових історичних дослідів українських вчених істориків, мовознавців, археологів та етнографів упродовж останніх 150 років, починаючи від „Історії Русів” з кінця XVIII стол. через працю Миколи Костомарова „Дві руські народності” та українських істориків другої половини XIX і початків XX стол. з центральним історичним авторитетом Михайлом Грушевським та його школою включно. Безперечно, рішальний вплив на стабілізацію синтези українських істориків в справі сформування трьох східнослов'янських народів мала історична схема Грушевського, викладена в його 10-томовій „Історії України-Русі”. М. Грушевський, як професор історії Східної Європи в державному львівському університеті, як керівник Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, а після рево-

люції як керівник Історичного Відділу Всеукраїнської Академії Наук в Києві, створив цілу школу новочасних істориків України. Його учні розбудовували поодинокі історичні ділянки, застосовуючи схему історії Східної Європи свого вчителя.

Справа виникнення та сформування трьох східнослов'янських народів стала науковою проблемою високо практичного значення зокрема по 1917 році, після створення самостійних держав українського та білоруського народів. Докладніше усталення обставин та часу виникнення натрапляло на труднощі з браку фундаментальних студій над Київською Руссю. Проте, вже по першій світовій війні та по створенні ССР серед самих українських істориків поза ССР, які твердо стояли на становищі, що період Київської Руси — найстаріший період історії України, і що український народ був головним творцем культури Київської Русі, появилися різні погляди на час та обставини появи окремої самосвідомості у трьох східнослов'янських народів. Доказом цього була дискусія, що розгорнулася була 1930 року поміж істориками та мовознавцями, згуртованими в Українському Історично-Філологічному Товаристві в Празі під проводом академіка Степана Смаль-Стоцького, та західноукраїнськими істориками, згуртованими в Науковому Товаристві ім. Шевченка у Львові, зокрема Мироном Кордубою та автором цієї праці в роках 1930-1931 на сторінках „Літературно-Наукового Вістника” та львівського щоденника „Діло”. Свій погляд на появу в українському народі свідомості, як окремої нації, дещо скоріше виклав Степан Томашівський у своїм нарисі історії України.

Великою допомогою у розв'язці цього питання стають археологічні досліди, проведені протягом наступних двадцяти років в ССР, на території Київської Руси, та націологічні дослідження істоти етнічної маси, народу та нації в Західній Європі. На основі нині існуючого наукового апарату можна з далеко більшою певністю розв'язати проблему Київської Руси і виникнення та сформування народів українського, російського та білоруського. У світлі існуючого наукового апарату можна з певністю ствердити, що погляди львівської групи україн-

ських істориків, М. Кордуби, Томашівського та автора цієї праці, які пересували початок самоусвідомлення українського народу на часи по заломанні Київської імперії, себто на ХІІ стол. й пізніше, були помилкові. Правильними виявилися погляди істориків та мовознавців у Празі під проводом академіка Степана Смаль-Стоцького, що ту подію відносили до часів дaleко раніших.

У світлі сучасної історичної науки, в добі Київської Руси перед наїздом татар, термін Русь мав етнічне розуміння території та народу нинішньої України; північні землі — це анекси, свого роду колонії Руси. Тому, що Русь була домінантною частиною і творцем Київської держави-імперії, від половини XI стол. юридичне поняття „Руська земля” поширюється поступово на цілу державу. Поняття „земля” в добі правної системи „Руської Правди” ідентичне з терміном „держава”. Отже, в тих часах Русь було поняттям етнічним нинішньої України, а Руська земля — поняттям політичним, держави, створеної Руссю, значить Київської імперії. Інша справа, що в потатарському періоді в московському князівстві повільно зроджувались політичні амбіції опанування земель Руси, і назва Русь уживалася там московською династією Рюриковичів та московським письменством в іншому значенні, аж до прийняття царем Петром грецької назви Руси „Росія” для імперії, створеної та опанованої з московського центру, а назви „русский” — для членів московського народу.

Всякі зусилля російської науки впродовж двох століть заперечити національну, чи народну, окремішність та особовість українського і білоруського народів перекреслила Російська революція 1917 року. Український офіційно неіснуючий нарід проявив велику динаміку власної національної особовости через створення своєї самостійної республіки 22 січня 1918 року та об'єднання з нею 22 січня 1919 року Західно-Української Республіки, що постала по розпаді австро-угорської монархії. Так само 25 березня 1918 року білоруський нарід проголосив свою самостійну Білоруську республіку. Існування трьох самостійних східноєвропейських націй: української, російської та білоруської стало фактом, офіційно ніколи вже не

квестіонованим. Немає сумніву, що історичні студії були сильним поштовхом у правильному формулюванні національних ідеологій українців та білорусинів.

З цим фактом позірно погодився встановлений Октябрською революцією в Петрограді 1917 р. комуністичний уряд Росії, і тому проголосив окрему Російську Соціалістичну Федеративну Советську Республіку тільки на етнічних територіях російського народу, влучуючи до тієї республіки також Сибір. Україну та Білорусь советська влада визнала як самостійні держави.

Утворення Союзу Советських Соціалістичних Республік із столицею в Москві, під командою сильно зцентралізованої Всесоюзної Комуністичної Партиї, було в дійсності відбудовою Російської імперії. Центральний Комітет Всесоюзної Комуністичної Партиї заступив давню централістичну колоніяльну владу автократично-го царства, а офіційна комуністична тотальнізація заступила давню ідеологію „єдиного русского православного народу”, лідера всіх слов'янських народів. На місці „єдиного русского народу” тепер появився „єдиний советський народ”.

Історичну науку, яка обов’язково мусить бути в СССР партійною, поставлено цілковито на послуги партії, і тому будь-які свободні історичні дослідження початків та сформування трьох східнослов'янських народів під советською владою неможливі.

Нарід та нація — ці окремі назви не є випадковою річчю. Вони мають своє соціально-політичне виправдання. Словами: *demos*, *Volk*, *repeople*, *Iud* і т. д. звичайно називається суспільство й політично підрядний елемент населення. Натомість, назви: *Ethnos*, *natio*, *nation*, *Nation* вживалися для означення культурно вищих і політично пануючих груп людності. До французької революції 1789 р. з ними утотожнювалася нація. *Misera plebs*, тобто широкі маси, були ще виключені за дужки нації. Щойно новітня націогенеза, поглиблюючи народотворчий розвиток, розрушила ці обезправнені та приспані верстви суспільства.

(О. І. Бочковський, Наука про націю та її життя, ст. 20).

М. Чироєвський

У РОКОВИНИ ЗЛОЩАСНОГО МАНІФЕСТУ

У лютому місяці проминуло сто п'ятнадцять років від дня проголошення так званого „Комуністичного Маніфесту”, писаного молодим ще тоді Марксом і Енгельсом. І сьогодні ми є свідками, з одного боку, цілковитого ідеологічного провалу кількох цього маніфесту, а з другого — жахливої практики його застосування в соціальному і господарському житті модерних спільнот. Криваві це роковини, що визначають собою суспільний регрес і етичний декаданс. Практично беручи, нині більше як одна третина людства животіє під безоглядною тиранією кількох „Комуністичного Маніфесту”.

Розгляньмо причини ідеологічного банкрутства і матеріяльної нужди, що прийшли як наслідок кількох, проголошених сто п'ятнадцять років тому Марксом і Енгельсом.

Карл Маркс не помилився в одному зловіщому ствердженні, а саме тоді, коли писав у вступі до „Маніфесту”, що примара комунізму бродить по Європі. Тільки ж розмірів і засягу тієї примари він і не уявляв. Сьогодні мариво комунізму жахає цілий світ.

„Вірую” модерного комунізму сперте на фальшивій філософії матеріалізму; воно запречило духові елементи в людині, прийняло негативне явище суспільних конфліктів за фундамент соціальної побудови та розвитку людських спільнот і, замість їх злагоднювати, проголосило ненависть за основний емоційний фактор у соціальному розвитку.

Згодом оце „вірую” обернуло внівець у серцях своїх ісповідників поняття якогось абсолютно і принципів етики із їхнім тисячолітнім досвідом. Все стало для комуніста релятивним: добро, зло, краса, погань, правда, брехня, справедливість, насильство, милосердя, нелюдськість, любов і ненависть. З такої ідеологічної атмосфери не могло прийти спасіння для людської спільноти, і, замість обіцянного „раю на землі”, комуністи створили пекло.

Без сумніву, капіталістична спільнота 19-го стол. мала багато недоліків. Але хоч сам Карл Маркс не міг заперечити величезних надбань капіталізму, зокрема у технічному поступі і в розвитку ринків, Марксова боротьба кляс вела до ненависті, до безоглядного нищення всіх

культурних і соціальних здобутків минулих часів. В добі воєнного комунізму це привело до величезного регресу СССР в усіх ділянках культурного, суспільного і господарського життя. Ще й сьогодні СССР бореться з труднощами, корінь яких виводиться з кривавої ліквідації інтелігентної середньої кляси в часи революції. Західні спостерігачі слушно зауважують, що в цьому відношенні китайські комуністи прийняли куди обережнішу політику. Здобувши владу, вони не стали винищувати середньої кляси, але зараз таки запрягли її у роботу під новим режимом. Тому їм не прийшлося будувати всього від самого початку.

Ісповідник Маркса, Луначарський так писав в одному із своїх творів: „Ми ненавидимо християнство і християн; навіть найкращі з них мусять уважатися нашими найгіршими ворогами. Вони бо проповідують любов до близнього, а ми проповідуємо ненависть. Ми мусимо вчитися ненавидіти, бо це є єдиний засіб, яким можна здобути світ”.

Наголошуючи боротьбу кляс і ненависть, марксизм розбудив найчорніші інстинкти людської душі, потоптав шляхетність і доброту. Це саме кількома десятками років пізніше зробив Гітлер, апелюючи своїм расизмом до низьких інстинктів людини, хоч філософічне забарвлення його кількох було інакше, як кількох, що їх проголошував „Комуністичний Маніфест”. Але ефект був ідентичний не через якийсь збіг обставин, а через залізну закономірність проголошування злочинної ідеології і будування суспільного ладу на хибних основах. Вислідом цього і в марксистському СССР і в нацистському Третьому Райху були мільйонові людські жертви, переповнені тюрми і концтабори, нелюдська диктатура гурту озвірілих провідників. Бо злочинна ідеологія не може породити ні шляхетної суспільної системи, ні шляхетних її носіїв.

„Комуністичний Маніфест” є фальшивим не тільки у своїх філософічних основах. Фальшивими є і поодинокі точки його програми побудови соціального й економічного ладу, його інтерпретації соціальних інституцій і установ. Маркс і Енгельс не хотіли прийняти до відома

наявної істини, що поняття індивідуальної власності глибоко закорінене в людській психіці, що її віками скріплювали основи віри і моралі, що її прийняли найдавніші закони і традиція суспільного життя. Мала дитина, що ще й не чула про установу власності і про засади індивідуалізму та колективізму, заздро хоронить свої забавки. А поминаючи навіть божественність християнської віри, виходячи тільки з її традиції, що бере свій початок у сивій давнині біблійних часів, не вільно було Марксові так легко зігнорувати заповідей „Не украдь” і „Не пожадай жадної речі близького твого”. Ці ж бо заповіді, об’єктивно беручи, є найбільш промовистим оправданням індивідуальної власності, освяченої досвідом соток поколінь. Також віри жидівська, мусульманська й інші приймають, як щось природне, поняття приватної власності.

„Комууністичний Маніфест” закликає до колективної власності. І от по 45 роках комуністичного досвіду мізерні т. зв. присадибні господарства, що їх залишили большевики селянам у приватному користуванні, свою високою продуктивністю на 80 відсотків покривають прожиткові потреби сільсько-господарського населення, а колгоспи і радгоспи перебувають у катастрофічному стані постійних криз. Відомий також провал китайських „комун”. Бо заперечення права індивідуальної власності вбиває ініціативу, винахідливість, охоту до праці, розбудови і прогресу.

Основою всього суспільного і господарського ладу, сказано в „Маніфесті”, є праця. Не можна з тим не погодитися, але марксисти визнають тільки працю робітника — пролетаря, а не працю підприємця — „капіталіста” з його ініціативою в приватному підприємстві. Такої незалежної, індивідуальної і творчої праці комуністи визнавати і винагороджувати не хочуть, бо, мовляв, вона сприяє накопичуванню приватної власності, а в приватних підприємствах їхні власники експлуатують бідняків — пролетарів у своїх інтересах.

У висліді такого ставлення справи існує сьогодні, через сто п’ятнадцять років після проголошення „Комууністичного Маніфесту”, цілий ряд держав, в яких нібито будеться комунізм. Єдиним капіталістом є там держава, що нею кермус горстка диктаторів. У їхніх руках на-

копичилася величезна економічна сила монопольного характеру. Цю силу не контролюють ні ринок, ні конкуренція, ні етичні засади, ні громадянство.

Тим часом у т. зв. капіталістичних державах уряд є цим рівноважником в конфліктах між приватними інтересами. В цих державах існують соціальне законодавство, охорона праці і споживача, обмежується силу монополій. Там ідея соціальної справедливості і загального добробуту щораз глибше просякає в соціальні та господарські процеси. В державах, де нібито будеться соціалізм згідно з засадами Маркса-Енгельса, все це є неможливим. Такі держави, замість бути соціальним рівноважником і заборолом справедливого розподілу, перетворилися у дійсного капіталіста-ненажеру.

Марксистська інтерпретація господарської ролі праці іде відріз із загальноприйнятою і життєво-логічною економічною теорією. А саме марксисти кажуть, що цінність господарського добра в цілості визначається кількістю праці, вложеної в це добро. А це неправда. Во цінність господарського добра економічно узaleжніється і від кількості вложені в нього праці, і від ринкового подажу, і від попиту, і від достатку чи недостачі того добра, і від психологічно обґрутованого закону спадаючої граничної ужитковості. Тож комуністи відкинули будь-яку наукову об’єктивність, створивши свою власну тенденційну, доктринерську економічну теорію.

Про дійсне положення робітничої кляси в ССР, „країні робітників і селян”, найкраще посвідчив Волтер Рутер, провідник американської спілки автovих робітників, який пробував довгий час у Советському Союзі. Тож, коли Хрущов відвідував ЗДА, Рутер гостро атакував його за безсовісну експлуатацію робітництва в ССР, де — заявив він — капіталіст-держава є куди більшим визискувачем, як приватний капіталіст у західніх країнах.

I ще одне фальшиве твердження марксизму: мовляв, комуністична партія є „мозковим трестом”, оборонцем інтересів і провідником трудового народу. Навіть в ім’я побудови світового комунізму годі оправдати нечувано жорстоку експлуатацію сільсько-господарського і індустріального робітництва в ССР. Годі уважати цю партію оборонцем інтересів пролета-

ріяту, коли після 45 років існування в ССР комуністичного режиму там завжди бракує харчів і товарів щоденого вживання, бракує мешкань, а заробіток пересічного робітника не за-безпечує йому навіть мінімуму екзистенції за західно-европейським чи американським „ка-піталістичним” зразком.

В ім’я безклясового суспільства „Комуністичний Маніфест” закликав затерти всякі різниці поміж сільсько-господарським та промисловим робітником і створити одноцілу масу трудящих. З цією думкою проведено в ССР колективізацію сільського господарства, щоб знищити приватну власність хлібороба і зробити його подібним до індустріального пролетаря. Однаке, клясової різниці між селом і містом не вдалося затерти. Тоді комуністична партія стала проводити „укрупнення” колгоспів, будувати т.зв. „агроміста”, щоб таким способом, через уподібнення житлових умовин колгоспника до міського робітника затерти між ними різниці і осягнути комуністичний ідеал. Але й тут зустріло комуністів велике розчарування. План будови „агроміст” ганебно провалився, доводячи ще раз помилковість марксистської доктрини.

У своєму фінальному заспіві кликав „Комуністичний Маніфест” до міжнародного братерства робітників: „пролетарі усіх країн, єднайтесь!” А що по суті сталося? Сьогодні ми є свідками банкрутства і цієї точки комуністичної програми. Марксистами звуть себе і московські більшевики, і китайські та альбанські комуністи, і югославські тітоїсти. Але між ними немає згоди, навпаки — раз-у-раз виявляється ворожнеча і боротьба за провід у світовому комунізмі. Особливо гострі суперечності виходять на яв між Хрущовим і Мао Тсе-тунгом. Комуністичний світ поділився на табори. Москва стала промотором вигаданого і в основному Маркові незнаного співіснування, а Пейпінг ідею співіснування завзято поборює і відверто проглямуює безкомпромісну революційність і агресивність супроти країн вільного світу.

Марксистська фіктивна солідарність і братолюбіє інтернаціонального пролетаріату цілковито провалились під натиском живого і невмиріщого патріотизму поодиноких народів. Національні почування і національні амбіції спо-

нукають їх змагатися за провідництво. І в революції поміж Москвою та Пейпінгом в дійсності національні чи державні інтереси москвинів і китайців виявляються з куди більшою силою, як іхні нібито ідеологічні розбіжності.

А в самому ССР російський імперіалізм і шовінізм цілковито розторошили ідею братерства робітників Росії, України, Білорусі, Грузії, створивши безоглядний примат „старшого брата” і запровадивши нелюдську експлуатацію так званих союзних республік.

Провалилася і марксистська ідея безклясового суспільства. Хоч під час революції винишено в Росії провідну верству, нині в ССР і в інших комуністичних країнах зродилася нова кляса державно-партийних бюрократів. Соціальний поділ там тепер куди гостріший і різниці у життєвому стандарті поодиноких кляс куди більші, як на Заході. Державний капіталізм, спертий на диктатурі партії, перетворюється у перманентну суспільну форму, хоч це мала бути, на думку Маркса, тільки переходова стадія. Отже, і в цьому помилились Карл Маркс і Енгельс.

Посередньо у „Маніфесті”, а головним чином в інших своїх писаннях Маркс не допускав навіть можливості еволюції капіталістичної системи в напрямі соціальної справедливості. І це, мовляв, засуджує її на неминучий упадок. Хрущов, мов папуга, повторює слова свого вчителя, кажучи, що він „поховає капіталізм”. Капіталізм тепер зовсім інакший, як був капіталізм „відкритих дверей” із часів Маркса. Він еволюціонує під натиском багатьох факторів, між іншим і доктрини суспільного добробуту, і саме в напрямі більшої соціальної справедливості. І тому, коли Хрущов береться справляти похорон, то він глибоко помиляється, бо капіталізм ніяк не збирається вмирати. Навпаки, він сам переконливо доказує застарільність, заскорузлість і безпредметовість комуністичних теорій. І ця безпредметовість марксистського думання і вицість модерного капіталізму стали останнім часом наявними, що німецьким соціалістам прийшлося кілька років тому відхрещуватися від марксизму на своїй конвенції і викинути з своєї програми деякі основні марксистські принципи, як атеїзм і боротьба кляс.

М. Заклинський

МАНДРІВКА ПО КІКЛЯДАХ

Підручники для мандріування по Греції твердять, що найвідповідніший час на оглядини того краю — це весна, від початку квітня до середини червня, і осінь — від половини вересня до половини листопада. Пізніше починається, мовляв, дощова пора, що триває до половини березня або й до початку квітня. Однаке, я перевеконався, що це не завжди так. Коли я вдруге мандріував по Греції, цілий листопад був теплий і погідний. Коли ж під кінець того місяця погода не збиралася погіршуватись, вибрався я на ті острови Егейського моря, яких ще не бачив.

Атенський автобус пройшов за одну годину Аттику впоперек і зупинився в малій пристані Рафіні, навпроти довгого острова Евбеї. Поновогрецьки називають його Евія. Відтіль іде корабель до групи Кікляд, у першу чергу до великого острова Андрос.

Весело оглядати з широкого моря береги Аттики, що сіріють у блідому осінньому сяйві, гористі і скелясті, вкриті зрідка кущами. Згодом гори Аттики окутуються в прозору синяви, а зате щораз виразнішає Евбея зі своїми голубими горами, що скоро стають такими ж сірими й скелястими пустарями, як гори Аттики.

На Евбеї відвідує корабель кліматичну оселю Карістос. Літом виїздять туди масово атенці — та й туристи — проводити на пляжах відпустки чи суботні вечори й неділі. Однаке, пізньою осінню там порожньо. Коло пристані є кілька корабельних бюр, готелів і голярен, каварен і шинків. Доми примістилися ближче гірського пасма, що лишило над морем мало рівного місця.

І знову широке море. Довкола височіють над плесом сірі або голубі острови, залежно від віддалі. Дні на початку грудня короткі. Сонце

Отже, через сто п'ятнадцять років цілковитий провал „Комуністичного Маніфесту”. І тільки тому, що проповідує цей „Маніфест” насильство, держиться ще він там, де гурти фанатиків терором накидають його народам. Але народи терплять до часу. Кінець фальшивій вірі мусить прийти скорше чи пізніше.

має тоді звичай ховатися по полудні за хмарою. Вітер починає пронизувати, і приходиться одягати плащ.

Острів Андрос

Було вже темно, коли корабель причалив до першого пристанку на острові Андросі, до малої рибальської оселі Гавріон. Там заночував я в примітивному готелі, бо не люблю їздити навпотемки.

Ранком, у дорозі до міста Андрос, розглядав я з автобуса краєвиди цього мальовничого острова. Скрізь гори з камінням і скелями, де хіба кози та вівці годні знайти скупу поживу. Де-не-де, на врожайній землі, невеликі загони зі стернею. Це в долішній смузі узбіч, у видолинках або на рівних місцях, якими скупо обдарувала природа Грецію.

Місто Андрос, столиця острова, примістилося на горбі, оточеному з трьох сторін морем. Воно невелике. Колись було обведене оборонним муром, але вийшло вже далеко поза той вузький простір. Цей острів єдиний серед Кікляд, що має албанське населення. Воно трохи вирізняється своїм виглядом, бо албанці мають обличчя біляві і вродливіші, як у смаглявих і здебільша худорлявих греків. Проте, вони зовсім згеленізовані. Іншої мови, як грецька, я там не чув, і часописів та оголошень в іншій мові не бачив.

У місті немає музею, немає й залишків старогрецької чи візантійської доби. Зате приманили мене відразу мальовничі, стрімкі гори, що коло міста.

Зупинивсь я на одній невисокій горі. Вона кам'яниста, поросла кількома родами висушених, колючих кущів і такими ж сухими, колючими будяками. Навпроти, на узбіччі і підніжжі довгого хребта, білі оселі, невеликі, по кільканадцять або кілька десятків хат. Таких осель є на острові коло 60. На цілому острові живе всього 15 тисяч людей.

Довкола хат городи, сади і малі пасовиська. Всі вона на підмурівках, на зарівняному поzemеллі. Мешканці завдають собі чимало труду, щоб мати зі своєї неврожайної землі користь. Вони роблять на схилах узбіч рівні гряд-

ки. З одного боку джаганують і скопують узбіччя, з другого підмурюють і підсилають — і так мають рівні, хоч вузькі, загони і грядки. Кам'янисті невжитки пообгороджувано солідними кам'яними плотами, так само, як грядки і загони. Власність тішить селянина, хоч користь із неї невелика.

На другий день вибрався я ранком на гірську прогулянку. Сонце пригрівало, дармащо був грудень, і вітер прохолоджуав. Доріжка вела узбіччями. Від збіжжя лишилася ще на загонах стерня. На пасовиськах зеленіла трава. Її випасли літом вівці, решту випалило сонце, але вистачило кілька невеликих зимових дощів, щоб вона знов зазеленіла.

На дні долини інший вид. Нижчу її частину забрало ненаситне море, а на вищій буйно зеленіли сади і городи. В городах різна ярина, а сади повні помаранчевих і цитринових дерев. Городи і сади майже всі чотирибічні, обмежовані шпалірами струнких кіпарисів. Від яскравої зелені садів, городів і кіпарисів відбивали сірою зеленню групи оливних дерев.

На узбіччі протилежного кам'янистого хребта біліла в яру оселя, серед кіпарисів і оливкових дерев.

Під безхмарним небом лежало широке море темноблакитної барви. Зеленіла прибережна смуга води. Місто вдерлося в море білим півостровом.

Високо на узбіччі минув я оселю, яких 40 господарств — і подався стрімкою стежкою на гору. За яких дві годині став на вершину. Довкола самі сірі і голубі хребти. Гори виринають просто з моря. На них довгі, сірі смуги скель. Довкільні узбіччя пообгороджувані кам'яними плотами.

Подекуди паслися вівці. Пастухів не було видно, бож вівці не можуть згубитися з обгороженого пасовиська. Мало тут трави серед плиття і кущів, але терпеливі вівці працьово-то визириють її. Людей не бачив я ніде, навіть коло хуторів на протилежному узбіччі.

Де, в якому видолинку чи яру знайшлося трохи врожайної землі, там оселилися люди.

Коли сонце сковалося за хмари, зараз стало холодно. Подув зимний вітер. Дивно, що на хребті, серед кущів і каміння, в грудневій порі порозквітали голубі квітки.

Незабаром гори почали фіолетніти. Це знак, що скоро смеркатиме. А місто далеко, навіть та оселя, що по дорозі.

Де дозволяла стрімка стежка, я біг або підбігав. Однаке, здебільша приходилося сходити обережно, бо на стежці було повно каменюк.

Дійшов я до оселі, коли почало темніти. З шинку вийшов якийсь панок, що також ішов до міста. Хоча був напідпитку, чвалав скоро ѹ орієнтувався добре. Я додержував ѹому кроку. Коли ми дійшли до міста, відчув я велику втому і вже ледве ліз по стрімких сходах, що вели на горб, між освітлені вулиці. Виявилось, що мій супутник є власником каварні в місті.

Молодь захоплюється Александром Великим

В Андросі ціни на харчі вищі, як на суходолі. Овочі коштують удвоє дорожче. Це ѹ не диво, бо остров вирощує їх небагато.

В місті є установи острівної адміністрації, кілька книгарень і середні школи. До гімназії ходить молодь навіть з дальших осель. Раз у горах зустрів я двох гімназистів, що верталися додому. Важко було нам розмовляти, бо вони не багато знали по-англійськи, а я мало-що більше по-грецькі. Англійська мова є в їхній школі предметом навчання. Вони питали, кого з давніх греків вважають у світі найславнішими. Самі вони були захоплені Александром Великим. Я звернув їх увагу на Платона, Сократа й Аристотеля: вони куди славніші за Александра, бо досі мають сильний вплив на світову культуру. Так само письменники Есхіл, Софокл і Аристофан та мистці Фідій і Пракситель мають невмирущу славу. Щодо Александра — сказав я, — то він справді зробив у своїй добі переворот, але в його осягах велику заслугу мав його батько, король Філіп. Він зорганізував армію, якою Александр завоював Персію — і вишколював від хлоп'ячого віку свого талановитого сина на полководця. Однаке тим учням таки більше подобалися блискучі тріумфи Александра.

Врешті дочекавсь я по трьох днях корабля, що їхав до сусідніх островів. Серед подорожніх було лише кілька туристів. Корабель став коло тами, де вода доволі глибока. На Кіклядах пристані здебільша замілкі для великих кораблів, і тому вони стають за яких 200 — 300 метрів від берега. Моторовими човнами перево-

зять на берег і з берега подорожніх і тягарі.

Скриньки і мішки, вивантажені з корабля, перевозять до міста й осель не лише автами, але також кониками й осликами. Возів не вживають, бо на стрімких гірських дорогах вони не практичні. Асфальтових доріг на Кікладських островах обмаль.

Острів і містечко Тінос

Цей острів невеликий і гори на ньому невисокі — скидаються на горби. Він урожайніший за Андрос. Гарне і чистеньке містечко згуртувалося коло пристані. У городах і садах ярко зеленіють дерева і кущі. Правда, деякотрі дерева жовкнуть, а є й зовсім голі. Люди ходять без плащів, так само, як в Атенах і на Андросі.

Над містечком примістився монастир. Висока дзвіниця, трохи подібна до київської, лаврської, сяє білістю. Такі ж стилеві й білі церкви, монастирські будинки і брама. Всі вони мають уздовж фронтової стіни, в долині і на поверсі аркади, що додають їм багато краси.

В північній і середній смузі Європи годі було б вдергати будинки такими білими, хібащо білили б їх щомісяця. Дощі, мряки, пил і часті зміни температури забруджували б їх скоро. Але в Греції повітря сухе, а мряки і дощі рідкісне явище, навіть у дощову пору, себто взимі. Хмар тоді доволі, але дощу з них мало.

Містечко Тінос — відпустове. Двічі на рік приїздять люди тисячами на прошук до монастирської церкви не лише з близчих і дальших островів Егейського моря, але й з суходолу. В 1823 р. знайшли були на Тіносі закопаний у землю образ Богородиці. Після кількох випадків чудесного оздоровлення почали приїздити сюди на відпуст хворі й здорові.

Церква всередині багато прикрашена. Вся вона обвішана великими й малими лампадами. Іконостас давній — пишається горорізьбами в стилі барокко. Мальовило на стінах також бароккове. Гарне воно, але не візантійське. Мармурова оправа стін додає церкві елегантності. Образи і ставники переважно посріблени і позолочені.

Під цією церквою „в партері” є друга церква. Вона низенька, довга і без вікон. Освічуєть її лампи, навішані на стінах і стелі.

Приявність на грецькому острові церков у барокковому стилі стане зрозумілою, коли

взяти на увагу, що від 1204 р., коли хрестоносці опанували Царгород, був цей острів упродовж 500 років під владою Венеції.

При монастирі примістилася міська галерея образів. Мало не всі вони є дарунком місцевого аматора мистецтва. Є там низка творів новогрецьких мистців і багато копій із образів Корреджа, Тіціана, Веронезе, Рубенса й ін. Як на провінційне містечко, ця галерея — великий культурний здобуток, бо дає хоч частинне уявлення про сучасне грецьке і ренесансове італійське малярство.

У монастирських будинках знайшов приміщення також міський археологічний музей. Не мав я змоги оглянути цей музей, бо саме ремонтували його приміщення. Оглянув лише декілька різьб, горорізьб і образів у канцелярії. На тих творах сучасних мистців видно сильний вплив старогрецького і візантійського мистецтва.

Одно пополуднє пробув я далеко за містом, на високих горbach. Звідтіль розкривається величний вид на околицю. В далині майоріли голубі острови. Широке море і містечко з пристанню і стрімкі береги купалися в соняшному сяйві. А довкільні схили гір — всі у сходах підмурівках. Серед них біліли порозкидані хати і каплиці.

Тут держать деякотрі селяни навіть корови. Проходив я попри одне вузеньке пасовисько, де паслося кілька телят, худих, як драбини. У підмурівках пасовисько повидовбувано захисти для худоби. Дверей у них немає. Все ж охороняють вони від зимових дощів і бур. Місцевий камінь — добрий будівельний матеріал, бо не твердий, ломиться плитами — та й не коштує нічого.

Бетонована дорога в'ється узбіччями і низькими хребтами. Раз-у-раз проїжджають тут автобуси й авта.

Цікавий звичай у тутешніх селян — будувати по відлюдних місцях каплиці. Ззовні відрізняються вони лише тим, що мають на даху вежку заввишки один метр і на ній хрест. Деякі мають над дверми ще й скромну прикрасу — фронтон. Усередині престол, відділений маленьким іконостасом, і на стінах кілька образів. Є також лавка. Все це дуже примітивне. Місця в них мало, бо довжина їх виносить півесічно 7 метрів, а ширина 2 м. Пізніше в мі-

стечку Міконосі пояснив мені один його мешканець, що в минулих століттях кожна родина будувала власну каплицю.

Наступної ночі настала різка зміна погоди: дощ з вітром і холод. Ранком котилися по небі важкі хмари. Гори пропали в мряці. По розбурханому морі бушували запінені хвилі. Вони билися об пристаневу греблю і перескакували через неї.

Невпинний дощ перешкодив мені оглянути руїну старогрецької святині і середньовічну візантійську церкву. Обидві вони за містом, на віддалі кількох кілометрів.

Острів і місто Міконос

Пізнім вечором, темним, вітряним і холodним, приїхав я до Міконосу. В таких обставинах є одна лише важлива справа — знайти нічліг і лягти спати, щоб не змерзнути. За кімнату в опалюваному готелі треба платити дорого.

На другий день, в погідний ранок, ходив я вузенькими і крутыми вуличками того білого, наче лебідь, містечка. Поблèні тут не лише дому і каплиці, але й кам'яні сходи, плоти і підмурівки. Коники й ослики перевозять тягарі, як за часів Гомера. Авта мають у цьому містечку малі можливості: широку надбережну і ще дві-три вулиці на окраїнах,

Щоб зорієнтуватись у Міконосі, треба вийти поза нього. Оглядав я його з сусідніх горбів. Там масивні скелі надають околиці вигляд пустині. Все ж вона старанно перегорожена кам'яними плотами. Дальша околиця урожайніша. Там на високих підмурівках зеленіє трава. Яскраво біліють порозкидані хати і каплиці. В долині на фоні морської синяви біліє містечко. Будівель інших барв немає зовсім. Лише на краю містечка на вітряках видніють солом'яні, почорнілі кучми. Дві гаті охороняють пристань від морських бур. У ній повно рибалських човнів і кілька корабликів на якорях.

Ті оглядини мусів я перервати, бо погода попсуvalась. За хмарами, що закрили сонце, надтягнули нові, дощові. На Андросі, ледве видному крізь низькі хмари, сік уже дощ. Так само над морем, недалеко пристані. Я збіг до містечка,

На пристані коло човнів і сітей поралися рибалки. Коло них стояли два пелікани, а один із скаліченою ногою сидів. Вони більші, як ле-

беді, мають довжені дзьоби і короткі, грубі ноги. Вони мерзли під холодним вітром і понадувалися. Один позіхав так широко, наче хотів проковтнути ввесь світ. Недалеко від берега хиталися на якорях два ряди рибалських човнів.

Міконос — містечко давнє. На його поважний вік вказують не лише вузенькі, покручені вулички, але й вигляд деяких церковець і домів. На декількох залишилися архітектурні признаки з минулих століть. Трапляються з 17 і 18 вв. На одній церковці зберігся напис у латинській мові, що її збудовано в 1677 році і що автор напису є парохом католиків на островах Сірос і Тінос.

Є в Міконосі кілька великих церков, більше церковець і дуже багато каплиць. Але немає їх стільки, як каже голосиста слава, себто 365. Їх очевидно немає і сотні, бо це містечко маленьке. Про Кіїв писали чужинці в 11 віці, що в ньому 400 церков (очевидно з каплицями), але ж він був великим містом і столицею найбільшої в Європі держави.

Зайшов я до бюро „Поліції для Туристів“ по інформації. Від урядовця довідався, що в зимовому сезоні їздить на острів Ділос корабель лише раз на день — ранком і вverteться впоплудне. Для туристів це невигідно, бо замало часу лишається на оглядини музею і руїн міста зі старогрецьких часів.

На краю містечка стоять вітряки. Їх полотняні крила позивані. Молов лише один. Мельник показав мені його уладження і похвалився, що з муки його млина єсть хліб усе містечко.

Зимою містечко сонне, зате в інших сезонах кипить у ньому життя, коли на його пляжі і до Ділосу приїздять масово туристи-чужинці і атенці.

Музей у Міконосі невеликий, але цікавий. Місцевих експонатів має він мало, бо цей острів ніколи не грав в історії важливої ролі. Приміщено в ньому все те, що знайдено на Великому Ділосі. Атенці, до яких належав у класичних часах Малий Ділос, зі славною святою і ворожбарнею бога Аполлона, заборонили в 425 р. перед Хр. ховати людей на святому острові і наказали перенести гроби з попередніх часів на Великий Ділос. Тепер всі вартісні

О. С.

ЖИДІВСЬКИЙ КВАРТАЛЬНИК „МІДСТРІМ” ПРО СТЕПАНА БАНДЕРУ

Навесні 1960 р. жидівський квартиральник „Мідстрім” (том 6, ч. 2), видаваний англійською мовою в Нью Йорку фундацією Теодора Герцля, надрукував статтю Ройбена Айнштайна п. н. „Справа Бандери-Оберлендера” повну злобних перекручень фактів та очорнення світлої пам'яті провідника ОУН Степана Бандери. Перед цією статтею редакція дала пояснення про автора, як „знавця справ Східної Європи”, який, мовляв, представляє справу Бандери, „фашистівського українського лідера”, повстанські загони якого відповідальні за життя соток тисяч жидів, поляків і українців під німецькою окупацією в 1940-их роках. З цієї прimitки українське громадянство може довідатися про наставлення редакції цього журналу до української справи.

Стаття Р. Айнштайна починається трагічною датою 15-го жовтня 1959 р., коли з Мюнхену повідомлено про смерть Степана Бандери, „одної з найбільш контроверсійних постатей українського націоналістичного руху”. Смерть — пише автор — сталася внаслідок отруєння, і це давало можливість підозрівати політичне вбивство.

предмети з тамтешнього цвинтаря опинилися в музеї у Міконосі.

Є там нагробники з мистецькими горорізьбами, є багато кераміки: дзбані, вази, горщики і тарілки з 9 — 5 століття перед Хр. Однака кераміка не впорядкована як слід, не посортована за стилями. Нема також написів, що давали б пояснення відвідувачам.

Порозбивані горщики і вази, навіть черепки використано дуже старанно: повліпловано у вироблені вже тепер горщики і вази тієї ж величини і форми, що давні. Так звичайно в музеях консервують залишки давньої кераміки, коли бракує небагато частин або коли вони мають велику вартість — археологічну або мистецьку.

Багато є в цьому музеї маленьких горщиків і дзбаночків, що належали до похоронного обряду. окреме місце займає господарське знаряддя зі старогрецьких часів: серпи, ножі, підкови, замки і т. п.

тво. Тож „бандерівці” зразу почали обвинувачувати Москву в цім політичнім убивстві, а советська агенція ТАСС пов’язала той факт з особою д-ра Оберлендера, колишнього німецького міністра в справі утікачів. Це дало почин до насвітлення деяких аспектів гітлерівської політики в Східній Європі, які автор перекриває та фальшує. Автор приносить тяжку образу для української нації, зокрема для українського визвольного руху, твердячи, що сама лише згадка імені Бандери викликає страшний спомин у польських і українських жидів, які пережили гітлерівські пляни „остаточної розв’язки”, і у поляків із Західної України.

Ройбен Айнштайн дозволяє собі обвинувачувати український визвольний рух, закидаючи йому звірства, поповнені гітлерівцями під час другої світової війни. При цьому цей „знавець східно-европейських справ” широко черпає з большевицького арсеналу аргументи проти українських націоналістів-самостійників. Пишуучи про зрист антисемітизму в Німеччині, він пов’язує його із поворотом до влади таких осіб, як д-р Оберлендер, а західнім потугам докоряє за те, що вони уділюють азиль для таких людей, як Бандера. Автор цілковито замовчує большевицько-московські звірства на Україні, ані словом не згадує про масове винищування гітлерівцями українців під час війни.

Після глибоко образливих слів на адресу „бандерівців”, автор знов звертається до д-ра Оберлендера і його життєпису, пригадуючи його співпрацю в Інституті Східноєвропейських Справ у Кенігсберзі з д-ром Розенбергом. Від 1939 р. — пише він — приділено д-ра Оберлендера до Абверу в Бресляв, де він на передодні советсько-німецької війни оправдовує пляни використання міжнаціональних непорозумінь в Україні для німецької колоніальної політики. В 1940 р. він викладає у Krakovі в Інституті для німецької праці на Сході і там, в Krakові, де знаходився в той час центр української націоналістичної діяльності, зустрічає уперше Бандеру.

Подавши короткий життєпис Бандери: народжений 1907 р. в Галичині, пізніше був заступником полк. Євгена Коновалця, „колиш-

Artror stralye, muo upem'epom "Kpachkra", "akunia Lettero-
rals". Ozhark, bin soobim hero he stralye upo
baekho jiljion pyk ykpachkrao jefroy "Haxtri-
pn" biyelyjica 2 n 3 jurna 1941 p. i 6yra npe-
Artror stralye, muo morjra, "akunia Lettero-
empera Letteron".

A b y o j i h u n x m a c a r k a x k u n i b , " j o m u a o n i c s z a
bin nune, muo ykpachkra toul takok gparox yactr
mohatki. I tyt shory takke obnhyraekha, go
mohatki. Tlachka, arre godcypidjato gotri kunka tra
CC-ib mua upobojom CC-06epulityfopedeza fe-
Tlboroa upogoyjo Anshashkoma Jado himelprinx
Artror stralye, muo bke 2 jurna 1941 p. no
tiposha upogoyjo Anshashkoma Jado himelprinx

tiposha ha meit. Ctpmy, i bckj sioriheinx ekraejeinktr ra cekco-
mihnik. B ton rae hapodhomu tihbori he gyto
muo epeck hnx garrao gyto artrorosx embrue-
mo, xto gyjin ti ekraejeinktr, binomo takok i te,
pore, i bin he kore ipo ne nnestan. Ozhark, bto-
skux kunka gojio kunka. Ue he ha pyky arto-
hnx ekraejeinktram ykpachkra xekpt, cepet
mn, a skuk shantjeho tol' tincay nomopore-
cejehna Tlboroa micta breki gorpumekha, top-
Artror arj cibom he stralye ipo hacpoo ha-
ykpachkra".

podnoabar tol' maccapj kunka 3 yasato tincay
3butee cooi 3aarrat, muo "ykpachkra mertor
"sheen", ictoppi Cxoyj Ebpom. Tipote, bin no-
boe blyom pei, i xwicb n shart n. Anhutian,
my ha Tlachkaori ta shibekomy ktaulomina. Ue
tihno ykpachkra xobzaij keppen romyits-
ha tipepx xtopom lhoukoro, i ar mafiecka-
ka-Llyxebara shantjor corlo gparo, posnato
boxy. E cbitin, arj gahnj, ar re. T. Chyky6
jurni to Tlpeodpaxekhpkoi tipekra ha Chyky6
pacow Hyupinrho, tol' tle Llyxebar, saox.
ha nmoni Topa, arj bonin b hemjimo ha tol' 3 Ta-
Mntpomotin Tlentunyekha gjarocjorbs borjka
nas y Tlboro 3 ykpachkrao micheko ha yctax, ar
garrao jitepatyip, e takok garrao kunka cbi.
Tlpo ykpachkra lloxdjhi Tlpyun e bke jorozj

binke i mohapkoroi htrejihenni.
ctymur y ton rae no mihnenha kunka, gorpum-
gorpumekha gpxho, higno, "Haxtria", up-
C., Ozhark upn upomy bin jutze nomoporeay
parjoruncampaho im. E. Khoroschuk, (chikep) To.
ckoi Tlepkaan Ap. Creupka ha ykpachkrao
Artror stralye, muo upo bluhorjehna ykpach-
mpaM.

cege upem'epom", muo a6eojorjno he bluhorjehna
mpaM.

ykpachkraoi Tlepkaan, a cam bin "upnshahn
3 haka3y Creupka uporjoumeo bluhorjehna
jehoi ykpachkraoi Tlepkaan. Artror nune, muo
o6pa3in Ap. Creupka ha upem'epa ykpachkra
Art bluhorjehna ykpachkraoi Tlepkaan. 360p
ka, arkn, binkoyjion rojno 360p, uporjoume
bna 1941 p. Ti 360p o6pa3in rojno 30 hep-
y kpachkraoi Ha3johazish 360p Ap. Creup-
muo OZH mi upobojom Ct. Ba3jepn ektrinkra
tyt shory artror ha3johazish mohitjtar. Bljomo,
jehetra ykpachkrao Ha3johazish mohitjtar
lo upnshahn yppocraea Creupka ha nocet npeen-
"b ro3apncti Ba3jepn", arkn heraino nciar to-
hacthahn, ha tol' gatzapjony "Haxtria",
za im rojnn npeen himepkinn phototornin
mow no Tlboroa bnoj 3 29 ha 30 npeera 1941 p.,
O6epjehjepe — nme P. Anhutian — ypi-
tiny Bpahje6yypakoi jnribi Bepeaxty.

thor he mihjara komash Cc-ib, a ctahorbs rac-
micti, za artopom, "faunicti i tityy". Len je-
tajb, mo crhajabca 3 ykpachkra xantjona
in upjtoro a komash ha tol' jefroy "Haxtr-
me bolo nocarjehno ar mohitnholo crapuny
jeho no lpyun, "C" Otra Paua ra A6epy. Thi-
O6epjehjepe — nme Anhutian — upni-
gotmeneinkbi".
mihnenha "numopajyraun gotri tincay kunka ta
a cneumajpikhnx "anhaj-tipyax Lanphixa", and
beit, B tparbi 1941 O6epjehjepe sunrokjeho
bi 3e3haha, arj mani 6 nrcytman uporn co-
3 huanin i tpeognit okpemi ykpachkra
jehjepeom i ton npeajin nomy emnpanjoratn
bjuhkow OZH, yajimor higno a 3raskn 3 O6ep-
hns, arj uporjihin OZH, Ba3jepa, gyrum upo-
ykpachkra", 3j0jom Ba3jepa 3anjab miche Melt-
ceaputnica 3 Melpahnikom ha temy, ar jajero
ykpachkra ha boli, bin "so3rah3jyra y kpachkra
onhnenha ha boli, bin" so3rah3jyra y kpachkra
Artror nojag, muo 1939 p., koin Ba3jepa
yontu mohapkoroi mihctipa Tlepakra.

sacijekhnn ha joknortta za jahnn hnn haka
— nme bin — Ba3jepa 6y y mohapkoroi tppml,
Mehjahn cra3 mohajhnn OZH, B ton y aci
zheret yong Khoroschuk a Pottep3am, i Ahupjin
artror 333haae, muo 23 tparbi 1938 p. co3terckra
kosa3ka retmaza Borjaha Xmekhnhnkoro",
nib, hach3jyraib 20-my crojitt sa3nopyapenk
apolo komashka nteriopicenk C3y3m C3y3m.

Петро Кізко

БІЛЯ БУНКЕРА

(ДРАМАТИЧНА СЦЕНА)

Героїчним борцям за свободу, легендарним воякам Української Повстанської Армії присвячується.

Перед глядачем — ліс. Весна. Птаство співає голо-
систим хором, радісно зустрічаючи сонце, що ранковим промінням освітлює дерева, кущі. Під дубами, в заростях кущів, — бункер, ретельно замаскований. Віля його входу стоять Зіна і Степан. В бункері нікого. Одні пішли на зв'язки, інші — в розвідку. Степан ранений, з перев'язаною і підвішеною до грудей рукою.

ЗІНА (дивиться надхненно вперед):

Ще ніч одна мишула. Глянь, вже ранок,
Вгорі — мов океан блакитних пропорів.
Десь близько чутъ струмків весняний танок

Під музичу дзвінку веселих солов'їв.
Як гарно тут! Чи міг би хто подумати,
Що в цім раю земнім багато так смертей?
(Обертається до Степана).

Але скажи, мій друже, чи подужати,
Чи подолати їм чарівний край оцей?
Про це аж страшно і сказати!
Яка ганьба була б побачить на хресті
Свій рідний край, навіки розин'ятий,
І лише тому, що ми б зійшли з шляху-путі.

СТЕПАН (одною рукою злегка обіймає Зіну):

Яка чарівна ти, подруго вірна,
А ще тоді, як мовиши ці палкі слова!
Лише одно не тямиши, непокірна,

польських університетських професорів з ректором Лоншаном де Беріє на чолі, яких спеціально гестапівське командо, вислане з Берліну, зліквідувало за те, що, ще бувши під союзниками, підписали протест проти прилуччення Познанщини та Лодзівщини до Райху. Цей факт, очевидно, авторові невідомий, однак відомо йому, що український легіон, перебувши у Львові до 6 липня 1941 р., помандрував далі на схід.

Далі автор знову кидає обвинувачення українцям, заявляючи, що в тих містах на Україні, які були жidівськими центрами, відбувалося масове винищування жidів з участю українського місцевого населення. „В той час — пише він — коли український легіон дійшов до Києва, „до Львова прибула таємна поліція Гімлера і поклала край гри в самостійну Україну, заарештувавши Бандеру та більшість його співпрацівників і виславши їх до концентраційного табору в Саксенгаузені”.

На стор. 21 автор, твердить, за советською пресою, що Степан Бандера і його прибічники допомагали гітлерівцям ніщити жidів. Очевидно, про численні випадки, коли українці рятували жidів, наражаючи на смертельну небезпеку життя своє і своїх родин, автор „не знає”. Ці справи його не цікавлять. Правда, на стор. 22 є коротка згадка про горстку жidів, які повтікали до лісу і там переховувалися з українцями й поляками. Однак, цю згадку притемнюють твердження, що українські селяни, які „коляборували з німцями”, боячись репресі-

сій від червоної армії, „перестали полювати за жidами”.

На стор. 22 автор знову перекручує історичні події, пишучи, що в квітні 1943 р. німці звільнини з концтаборів більшість „бандерівців” і дозволили їм вступати до Дивізії Галичина. Звільнені бандерівці, пише він, створили УПА, ніби для боротьби проти німців і большевиків, а насправді проти поляків, жidів та червоних партизанів. „Упівців, — заявляє автор — населення називало „сікачами”, бо вони сікли голови своїх ворогів так само, як це робили гайдамаки у 18-му столітті”.

На 22-ій стор. автор наводить слова Меха Бакальчука-Феліна, нібито одного із творців жidівського партизанського руху на Волині, який у 1958 р. видав свої спомини в Буенос Айресі, в Аргентині: „Бандерівці для жidівських партизанів це було одне страхіття... вони нищили неозброєних жidів, родини советських партизанів та поляків”.

Зрештою, п. Айнштайн не криється з тим, що він, пишучи свою статтю, користувався також советськими матеріалами, зокрема споминами советського партизана Вершигори, що брав участь в рейді Ковпака на Західну Україну в 1943 році.

Так виглядає в жidівському квартальному „Мідстрім” інформація „знавця східноєвропейських справ” про сл. п. Провідника ОУН Степана Бандеру і про український визвольний рух в часах другої світової війни.

Хоч будь-яка — мала ж в нас сила бойова!
Хіба ж не знаєш — ми не масм зброй,
У нас нема у віцо взуття й зодигтись.
Ось глянь на нас, які ми два герой:
На двох пістоль одна та ще...

ЗІНА (перебиває):

О, схаменись,
Степане, що це ти мені говориш?
Твої слова для мене — мов чужі слова.
Звичайно, сам ти ворога не збореш,
Але ж в народі нашім — сила ще жива!
А він же весь з тобою і зі мною,
Увесь народ готовий нам допомогти.
Лиш ми — хай мало нас, — до бою
Усіх повинні кликати, усіх вести.
(Дивиться ніжно Степанові в очі).
Чи, може, це, скажи мені, у тебе
Од ранні ці думки, знеможені такі?
Але ж поглянь, яке прекрасне небо
І як співають радісно кругом пташки!

СТЕПАН:

Од ранні — ні. Багато ран було вже.
Лише життя таке...

ЗІНА:

Інакшого б хотів?
До матері, сестри хотів би може?
А чи де любку милу в хаті залишив?

СТЕПАН (помітив Зінине глузування, ображено):

Подруго Зіно! Будь обережніша
З своїми жартами й дотепами. Тобі
Судить ще рано, хто з нас відважніший
І хто які пройшов дороги в боротьбі.
Не знаю тільки, як ще довго жити?
Ми будемо з тобою й друзями отак?
Куди не ткнись — московські скрізь бандити,
Що їх натицькав виродок людський Ковпак.
Всю ніч немає наших. І зв'язки всі
Перервано із штабом. Ну і що ж? Загин?
А ти мені...

ЗІНА:

Я винна. Ну, не злися,
Степанку, я ж для тебе добра. Все покинь,
Покинь думки погані, О, дивися,
Он деревця захищалися, а ще...
Там чоловік, здається, появився,
Ти бачиш? Он попід отим рясним кущем?

СТЕПАН (пильно вдивляється):

Так. Вже бачу. Хто б це був? Чи ворог?
А, може, з наших хто, та потай чом іде?
(З того боку, де чоловік, чується протягне:
„Ластівка”, „Ластівка”).

ЗІНА (радісно):

О, наших це кліч, улюблений знак Стогори.
Це зв'язкового нашого цей кліч паде.
(Зіна й Степан озиваються умовним гаслом: „Подолянка”, „Подолянка”. І вже Стогора біля Зіни й Степана).

СТОГОРА:

Всі друзі полягли в бою в Бровинці.
Я ледве зміг дістатися до вас.

За мною йдуть загони ковпаківців,
Тепер прийшов останній битви час.

(Усі троє пориваються вперед, готові прийти в бій, хоч у Зіни — лише одна граната, в Степана — пістоль, а в Стогори — машинний кріс).

ЗІНА, СТЕПАН, СТОГОРА (разом):

Ну, що ж, нехай це буде бій останній,
Востаннє, може, нам співають солов'ї.
Але по нас прийдуть друзі кохані,
Що довершать за нас незвершенні бої.
Ми вірем, оросим землю рідну кров'ю,
І ніхто не знатиме — могили наші де.
Але за нас з найбільшою любов'ю
І посвятою народ Бандера поведе
До перемоги над Москвою злою,
За солов'їний спів, за неба синь ясну...
Ми стасмо із ворогом до бою
За вашу, рідні матері, пахку весну.

(Ралтом розлягаються рушничні постріли.
Строчить звідкись автомат. Зіна хапається рукою за ліве плече і знеможено скільється на руки Стогори).

СТЕПАН:

Вона смертельно ранена. Ходімо
В гущавину, вперед, ще може прорвемось.
Її з собою, друже мій, берімо,
Нехай допомагас нам Ісус Христос.

ЗІНА (немов крізь сон):

Степанку, любий друже мій, невже це
Уже кінець? Невже це знов настала ніч?
Ох, як болить у мене, ніс серце...
Хоч як силуюсь, та не розтулю я віч.

(Вмирає на руках Стогори. Степан і Стогора кладуть її на землю).

СТЕПАН і СТОГОРА:

Прощай, подруго, вірна і кохана,
Як дуже ти любила весну й солов'їв.
Нехай тобі все сниться полум'яний
Цей ранок, що за нього йшла ти в вір боїв.

(Знову гримнули постріли. Степан і Стогора кидаються вперед, залягають і відстрілюються. Ззаду й з боків вибігають ковпаківці, схоплюють Степана і Стогору. Наперед виступає большевицький командир. Лихий, суворий, обвішаний патронташами з набоями, з автоматом в руці).

БОЛЬШЕВИЦЬКИЙ КОМАНДИР:

Даремно ви пручаетесь, даремно.
Бандеру ми, як знаєте, розбили впрах.
І не допоможе дім вам цей підземний
(показує на бункер)

Бо це останній бункер. В наших ви руках.

СТЕПАН:

Не вірю я, що це у нас останній
Повстанський бункер, і що ми останні в нім.
Ці ваші белькотійця с блахманні,
Хоч би й сердя кловали в тілі ви живім.

БОЛЬШЕВИЦЬКИЙ КОМАНДИР (б'є Степана автоматом у груди):

Леонід Полтава

МОВО РІДНА, СЛОВО РІДНЕ...

„Той, хто боїться — думає про себе, той, хто відчуває відповідальність — думає про інших”, — писав у статті „Почуття відповідальності” проф. Є. Онацький. І далі: „Той, хто боїться, вимагає геройських вчинків від інших; той, хто почуває відповідальність — ставить вимоги насамперед до себе самого”.

Ми зачитували ці слова, нав'язуючи їх долі й недолі рідної української мови. Здається, що тут мало місця для геройчності, для відповідальності. Тим часом ось уже кілька років, як окремі українські письменники, політики, науковці при різних нагодах звертають увагу нашої спільноти на щораз сильніший русифікаційний тиск в Україні, — і що ж конкретно зроблено, яких заходів вжито, щоб виступити спільним фронтом, приєднати західний світ в обороні національних культур?

Дмитро Донцов писав у ЛНВіснику ще в 1931 році: „Коли хочете потягнути когось до

супільнної відповідальності — нема кого, бо винних — нема”...

Відповідальність за долю нашої мови лежить на кожному зокрема, отож і на всій нашій спільноті. За українську мову тут, за кордоном, і за неї ж — там, в окупованій Україні. Ми — два крила нашої крилатої Батьківщини: український народ і українська еміграція — всі ми несемо відповідальність за те, що діється і чому ще й досі організовано не протиставимось.

Що ж, власне, діється?

**

По цю сторону хоч невеликі ще, але вже є певнісяги в ділі збереження і закріплення української мови, що її проф. Колумбійського університету З. Мюллер класифікував у своїй таблиці світових мов на 14-му місці (з-поміж 2796 мов, що ними користується людство світу). У 20 школах області Манітоби в Канаді

Мовчать, мерзотнику! Шагайте з нами,
Ми вам покажем волю, так вашу і так.
Ви знаєте, цим іде лісами
Аж із Москви самої посланець Ковпак.
Ну, уперьод! А бандеровка ета
(показує на Зіну)

Нехай лишиться тут, вовкам на харч смачний...
(У цей час зчиняється те, чого большевицькі різуни не сподівалися. Навколо загриміли постріли з автоматів, рушниць, вибухи гранат, над деревами спалахнули вогні. Усе заклекотіло. І зовсім зблизька залинуали крики: „Слава! Слава! Слава! Чупринці слава!” Перелікані ковпаківці кинулись вразіті, не встигши звести рушниць на Степана і Стогору, а їхній командир за ними, — та вже було пізно. На кону з'явилися українські повстанці, в уніформах і без уніформ, а з ними цивільні, старі й малі — символ цілості народу. Тепер до слова приходить високий і кремезний молодий командир, сотенний УПА Безсмертний).

БЕЗСМЕРТНИЙ:

Пропала ваша, різуни, плянета,
Ваш пир кривавий, смерти танець навісний.
Ви помилились, мудрі ковпаківці,
Що тут, у лісі цім, останній бункер був.
Затам, поганий враже, — в бандерівців
У кожній українській хаті бункер.
(До большевицького командира). Чув?

У кожній хаті український бункер,
Підпілля революції, І вам, кати,
За смерть цієї дівчини...
(показує на Зіну)

I у Москві не вдається шкіур своїх снасти.

(До своїх побратимів-друзів):

Ведіть їх, суд революційний знає:
Який прийняти вирок їм. А ми отут
Подругу нашу вірну поховасм,
Проведемо її в остатню, вічну путь.

(Нахиляється над Зіною, бере її на руки.
Всі чоловіки скидають шапки, схиляють
голови. Вояки починають копати могилу).

БЕЗСМЕРТНИЙ:

Од смерти тисяч, од погуби Зіни
Сама заллється кров'ю, пропаде Москва.
Нехай впаде прокляття України
На тих, хто серце й душу з неї вирива.
І хай усі, хто є не поганином,
У кого кров своя, а не чужа тече,
Стас із нами в бій за Україну,
Крокус крок у крок і до плеча плече!

(Усі дивляться вперед, де знову загоряється сонце промінням. Співають дзвінко солов'ї. Завіса спадає).

Примітка автора

Останні шість рядків — починаючи від „Нехай впаде”, можуть декламувати всі, що беруть участь у фінальній сцені.

1962-1963 pp.

почалось навчання української мови, як обов'язкового предмету. Проф. Яр Славутич випустив кілька підручників української мови для тих дітей, що володіють лише англійською. Дуже добре поставила справу вивчення української мови Центральна Шкільна Рада в Австралії, під керівництвом проф. Д. Нитченка. Обидві наші Церкви почали звертати більше уваги (хоча в деяких недільних школах і досі далеко недостатньо!) на вивчення української мови в парохіяльних школах. Що далі, то більше лунає голосів, вказівок, порад, побажань, як і що робити, щоб українська мова за кордоном не завмірала. А цьому сприяє наявність Департамент Освіти ЗДА, що видав у 1962 році заклик вивчати сучасні живі мови — з мотивів оборони, — а між ними й українську.

Багато заходів вжито, ще більше треба зробити, не перекидаючи обов'язку на мітичного „когось”, а таки кожному зокрема, особисто, мірою сил і можливостей — причинятися до розвитку української мови поза межами Батьківщини.

Однак, треба вдатися й до іншого заходу: негайного звернення уваги вільного світу на той мовний геноцид, що його вже почали провадити в ССРР нащадки Валуєва. На той геноцид, що безпосередньо стосувався б і інших національних мов та культур всього світу, коли б лише „комуністи” московської червоної імперії перемогли.

**

Програма, прийнята 22 з'їздом компартії в Москві,

„буде допомагати дальншому зближенню національних культур народів ССРР, зміцненню їхньої інтернаціональної основи і тим самим — формуванню майбутньої єдиної загальнолюдської культури комуністичного суспільства”. („Комуніст” ч. 17, Москва, 1961).

У тій же статті якийсь А. Егоров заявляє: „Все більше відчувається необхідність в мові міжнаціональних стосунків. Такою мовою, в силу історичних умов, фактично стала в нашій країні російська мова, що могутньо впливає на формування всіх національних літератур, збагачуючи їх новий лексикон” і т. д.

Один з русифікаторів Узбекістану, керівник катедри російської мови Ташкентського уні-

верситету, національний перевертень Азізов писав 14 квітня 1962 р. в газеті „Правда Востока”, що треба негайно відкрити в Узбекістані педагогічний інститут російської мови, бо лише так узбецькі вчителі добре вивчати російську мову і зможуть ефективно її викладати в школах Узбекістану. І ось такі русифікаторські інститути вже постали в Узбекістані, Вірменії, Азербайджані...

Підсоветський татарський письменник Абсалимов, як і деято з його українських, білоруських, грузинських та інших колег, виступив проти цинічної вимоги КПСС безоглядно русифікувати населення, переходити національним підсоветським письменникам на російську мову. Він висловив думку, що досить буде лише порушувати в творах проблему дружби різних народів з російським — в ім'я зближення культур... Він наважився навіть висміяти одного письменника-татарина, який в оповіданні змалював татарсько-російську родину і — в ім'я „комунізму” — показав, що в домі всім керує жінка, бо вона — росіянка.

Кілька молодих українських поетів виступили в поточній пресі України з віршами, в яких на п'єдестал підносили рідну українську мову, а один з них відважився сказати правду у вічі Москві: загибіль рідної української мови — „це смерть моя!”

Спонтанний спротив і придушені голоси протесту насторожили Москву. Щоб „внести ясність у питання” — у Москві виступив з великою ідеологічною промовою на засіданні Комісії при ЦК КПСС Л. Ільїчов, секретар ЦК КПСС. І виступив він не перед ким іншим, як перед молодими письменниками, композиторами, малярами, працівниками кіно й театрів...

Він у всьому покликався на Хрущова, картаючи різнонаціональну творчу молодь в ССРР за її „відвід від лінії партії”, „поклоніння перед капіталістичним заходом” тощо. В одному місці промови Ільїчов був відвертіший за Хрущова. Він заявив:

„В сучасних умовах актуальне питання про формування єдиної культури комунізму через взаємозбагачення національних культур. Єдина інтернаціональна комуністична культура складається (уже складається! — ЛП) в результаті розквіту національних культур, всемірного розвитку в

них прогресивних і подолання старих, реакційних традицій, тенденцій до відокремленості і національної замкнутості... На жаль, живі ще тенденції до національної відокремленості й обмеженості" ... („Літературна Україна”, 15 січня 1963).

А в кінці отої Валусєв дводцятого віку, секретар московського ЦК, Іллічов закликає:

„Треба рішучо виступати проти національної відокремленості і зашкарубlosti, націоналістичних пережитків і забобонів, в яких би формах вони не проявлялись... Ми можемо і повинні всіляко сприяти зближенню національних культур і підтримувати позитивні тенденції в цьому напрямку” ...

Дивним збігом обставин, нарада і сказане на ній від імені ЦК, тобто фактично керівництва СССР, — мали місце саме тоді, коли в західному світі, зокрема в Америці, почали нарости тенденції до роблення політики „не займайте нас, а ми вас не займемо”. Міністер закордонних справ Бельгії П. Г. Спаак відверто пропагує закінчити „холодну війну” мировою умовою з СССР. Російська дипломатія робить — не без успіху — тиск на свободолюбну Америку, шахуючи її „китайським питанням”, щоб залишити в спокої тирана на Кубі, не допустити до творення в Західній Європі третьої, нарешті — національної — могутньої сили, альянсу франко-німецького ...

Ось саме в той час, коли Захід попускає Москві — там негайно з'являється Іллічов і від імені ЦК партії наказує русифікувати всіх і вся безоглядно. Бож — фактично дастесь вільну руку на знищення націй, хоча „Тиждень поневолених націй” все ще бодай паперово і відзначають.

**

Чи все це означає „не тратьте, куме, сили”? Ні і ні!

За тисячолітню історію наша Україна „вже й не такого чорта бачила”.

Україна в її боротьбі за рідну мову, культуру, за власне політичне обличчя у світі — не самотня: з нею десятки поневолених націй, поставлених Москвою також на чорний список русифікації й національного знищенння.

Україна має потенційних союзників і на Західі — лише ми повинні їх відкривати, приєд-

нувати, активізувати. Що ж означає плянова ліквідація національних мов у той час, коли на Соборі у Ватикані мовиться про встановлення правила: Служби Божі — рідною мовою даного народу!

Для добра України працюють за кордоном такі, дорогі нам, її друзі, як проф. Мари Шерер — перекладачка козацьких дум — у Франції, і там же професор університету в Бордо Люсіям; молода англійська поетеса, перекладачка Т. Шевченка Вера Річ; багато культурних і політичних діячів у Єспанії; посли українського роду в парламентах Канади, Аргентини, Бразилії ... — багато сил, які треба побільшувати, помножувати, не чекаючи на „громадську установу”, а персонально, особистими зв'язками, самому засукавши рукава й мобілізувавши власні сили.

І наші політично-громадські установи несуть на собі не меншу відповідальність за долю не лише української мови, а й всієї української нації. Наближається новий Шевченківський Рік — 1964. Чи не крайній час уже тепер, почавши від КУК, УККА, Української Центральної Репрезентації в Бразилії і т. д. — готовувати організований, впливовий контрудар по заходах Москви? Чи не час уже тепер почати збирати сотні тисяч підписів на оборону рідних мов і культур в СССР, вести переговори з дипломатами різних західних країн щодо цієї проблеми, видати Білу Книгу на тему нищення національних культур в СССР (а за програмою в Москві — він плянується на всі народи й культури, бо „матушка Росія — всему міру голова”!). Чи не час УВАН, НТШ і іншим науковим установам звернутися з відповідним закликом до всіх Академій Наук у вільному світі? Чи не час нашим мовознавцям виступити з науковими працями різними мовами світу, в яких було б документально показане плянове винищування мов і культур там, куди ступає кривавий чобіт Москви?

Ми дуже не хотіли б, щоб оцей голос був криком у порожнечу. Не тому, що так бажає автор статті, а тому, що ми не маємо права лише декламувати „Мово рідна” і ждати на ту безодню, яку вже цілком відверто рис Москва для нашого народу — супроти всіх законів Божих і людських.

Ікер

НЕ ЗАБУЛИ!

Фейлетон

В моєго приятеля в хаті вже не Україна і не Америка, а справжня, можна сказати, Польонія... Приїхала з „відзисканих земель” сестра з чоловіком і з двома синками-урвителями, що з хати дах здіймають. Звичайно, сестра з чоловіком не забули рідної мови, хоч і не користувались нею з мусу добрих кілька-надцять років. Але синки-соколики, народжені в людовій Польщі, по-нашому ні ду-ду, цвенькають собі по-мазурському аж любо, а заговориш до них українською мовою, то вони на тебе сліпачки витріщають, здвигаюти раемами...

Батьки, коли по-доброму, старайтесь говорити до дітей по-українськи, та коли треба на них нагримати (це тралляється що-п'ять хвилин) — зараз переключаються на мову уржендову... Так-то в хаті стала панівною мова Міцкевича і Гомулки.

Знаменита сцена розігралась, коли хлопцям уперше показали телевізію. Мій приятель, розуміється, вибрав для них програму, якою тут захоплюються всі американські діти, тобто показав їм ковбойський фільм, пригоду з „Диких Вестів”...

Отже, на екрані телевізора насамперед закрутилась стовбом курява, потім застогнала земля під кінськими копитами, затріщала пальба з рушниць і револьверів, а тоді з туману вискочив загін вершників на баских конях, у широких, ковбойських капелюхах, з пістолями в руках...

Наші хлопчики, що на американську манеру пів-сиділи пів-лежали на підлозі, хрупаючи „папкорні”, позривались на рівні ноги, очищені в них забищаючи, чубики наїжачились:

— Бандерофци! Бандерофци! — закричали, показуючи пальцями на ковбоїв.

Сестрі моого приятеля стало страшно неприємно... Аж приблідла, бідолашка, на обличчі... Вона знала його, братові, політичні погляди, як теж добре пам'ятала, що за своє бандерівство той брат тяжко потерпів на здоров'ї

З НАШОГО ЖИТТЯ

ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ 10-го ВІДДІЛУ ООЧСУ В ДЕТРОЙТІ

10-го лютня ц. р. відбулися 14-ті Загальні Збори нашого Відділу. Кожні такі Збори належать до видатних подій на терені нашого міста, бо Управа Відділу ООЧСУ не тільки звітує тоді про пророблену працю, але й обмірює та розглядає працю на наступний сезон. Від пляну праці ООЧСУ і його постави до поодиноких питань української національної політики залежить у великій мірі і громадська русланість в українській детройтській громаді. З цих міркувань і останні Загальні Збори викликали поважне заінтересування в нашій громаді.

Загальні Збори відкрила діюча голова Відділу пані Іванна Щісик. По виборі Президії в особах голови проф. М. Дольницького, мгр. В. Щербія і П. Сотника — членів Президії — Управа представила звіт за 1962 р. Звітували пп. П. Сотник, А. Кобилянський і М. Дужий.

У звітному часі відбулося 5 ширших членських сходин і одні святочні сходини, присвячені Героям. У пляні своєї праці Управа Відділу влаштувала три політичні імпрези, а саме: 18 березня 1962 р. доповідь д-ра П. Мірчука,

в сутичці з польськими партизанами, в 1943-му році.

Встала, взяла брата за руку, стала перепрошувати:

— Вибач, Ярославе, — говорила з сльозами в очах, — вони ж малі, дурні, не знають, що балакають... Ти не забувай, що ми стільки років сиділи, як миши під мітлою, серед чужого моря, в окруженні шовіністично настроєних до нас поляків з наших сторін, з-під Львова. Вони дихали страшною ненавистю до українців і ту ненависть навіть в своїх дітей притягнули... А ми з чоловіком були такі стероризовані-перестрашені, що не мали відваги втамнічити наших дітей, хто вони, якого роду, що вони теж мають вуйка-„бандерофца”.

— Нічого, сеструню, — заспокоїв її брат і поцілував у заплакане личко. — Якщо твої сусіди на землях одзисканих ще й досі не забули, хто такі бандерівці і страшили ними своїх і твоїх дітей, — то це для нас, можна сказати, найвище признання, найбільший комплімент!

7 жовтня протестаційне віче з приводу процесу Стасінського і 25 листопада 20-ліття УПА. Всі ці імпрези пройшли з великим успіхом, а справою вбивства Провідника Ст. Бандери Управа зуміла заінтересувати всіх конгресменів і сенаторів нашого стейту та всю англомовну пресу Детройту.

З розвагових імпрез влаштовано 12 травня Вечер Пісні і Розваги — з участю жіночого квартету „Верховина” з Торонто, а в липні і серпні два пікніки на сумівській Оселі.

В 1962 р. переведено на терені Детройту три зібірки, що разом дали 3.344.07 дол., а саме на процес проти Стасінського зібрано 1.110.25 дол., на пам'ятник Героїв в Еленевіллі 118 дол. і на Визвольний Фонд 1962-63 зібрано 2.115.82 дол. В дніях 7 і 8 липня наше членство взяло зорганізовану участь в Зустрічі Українців Америки і Канади — в Клівленді. Делегати нашого Відділу були теж учасниками конвенції УККА в Нью Йорку. 14 жовтня заходом Управи Відділу відбулась панахида за спокій душі сл. п. Ст. Бандери — у всіх церквах Детройту.

8-го серпня помер ненадійно б. двократний голова нашого Відділу і один з його засновників, письменник і журналіст сл. п. Зенон Тарнавський. Членство гостро відчуло смерть свого голови і масовою участью в похоронах і поминках достойно Його попрощало.

Членство Відділу допомагало в праці і іншим організаціям та установам, нам прихильним.

Не зважаючи на несприятливі умовини, Управа добилася поважних успіхів в роботі і прийшла на Загальні Збори з багатим балансом, що стверджено в часі дискусії, і тому з признанням уділено Управі абсолюторію.

На внесення Номінаційної Комісії Загальні Збори вибрали на наступну каденцію Управу в такому складі: Михайло Дужий — голова, Василь Щербій і Іванна Щісик — місто-голови, П. Сотник — секретар, Антін Кобилянський — фін. секретар, Т. Тимочко і П. Собків — скарбники, Михайло Березовський — орг. реф. та проф. М. Дольницький, д-р М. Клімишин, П. Демчук і Я. Стеткевич — члени Управи. До Контрольної Комісії увійшли: інж. С. Брилко, д-р Гр. Годів, Ст. Юрків і м'гр. В. Рижий.

По виборах голова Відділу М. Дужий з'ясував плян роботи на наступний сезон і Збори закрив.

З ЖИТТЯ СТУДЕНТСЬКОЇ ГРОМАДИ В НЮ ЙОРКУ

Минулорічна праця Української Студентської Громади в Нью Йорку принесла добре осяги і була винагороджена подвійно. Не лише громадянство Нью Йорку підтримало всі акції та імпрези громадян, але й 8-ий Конгрес УККА, в члени якого громада вступила вперше в 1962 році, одноголосно вибрав активного голову громади, Ярослава Лешка, до Політичної Ради УККА.

Українська Студентська Громада в Нью Йорку відбула свої чергові загальні збори 3-го березня 1963-го року. Зборами проводила президія в складі двох осіб, а саме: Ляриса Ганущак, предсідник і Оксана Макаревич, писар. На зборах було сорок студентів. Перший звітував голова уступаючої управи Ярослав Лешко, який також подав фінансовий стан громади.

Каденцію 1962-63 започатковано товариською вечіркою в березні м. р. 14-го квітня відбувся мистецький вечір присвячений фундаторам катедри українознавства, яким роздано грамоти. Чистого доходу з цього вечора було 1.300.49 доларів, який повністю передано на адміністрацію Фонду Катедри Українознавства (ФКУ). Згідно зі звітом Референтки ФКУ, Марії Хемич, по день 28-го лютого ц. р. в Нью Йорку зібрано на катедру 25.138.19 доларів, з чого на минулу каденцію припадає 5.591.49 дол. (сюди включеній дохід з мистецького вечора). Крім того зібрано під час „Коляди на Студентські Цілі”, яку проголосила Управа СУСТА, приблизно 1.600 доларів (точний звіт буде поданий пізніше). Приходу до каси громади було 1.938.38 дол. з чого 1.438.58 дол. було розходу. Коли взяти до уваги, що загальний прихід з мистецького вечора був 1.719.25 дол., то всього приходу в минулій каденції було 9.548.63, а розходу 9.048.05 дол.

В червні м. р. громада влаштувала спільно з Союзом Українок баль градуантів середніх шкіл. Понад 10 членів громади брали участь в акції зібрання 6.000 підписів під петицією до конгресмена Делені, щоб він, як член Комісії

Приємно було вітати на наших Загальних Зборах проф. Боднарука, що недавно прибув з Чікага до Детройту.

З ЛИСТІВ ДО РЕДАКЦІЇ

НАПРИКІНЦІ 1917-го РОКУ В УКРАЇНІ

Високоповажаний Пане Редакторе! У Вашому цінному журналі (ч. 1) була вміщена стаття п. П. Мірчука „Болючий історичний досвід”. Як учасник тих подій, вважаю за свій обов'язок подати деякі вияснення, власне доповнення, до тієї статті. Це головно для молодого покоління, яке не може зрозуміти, чому наша державність не втрималася.

**

Вліті 1917 року опинився я, як полонений австро-угорської армії, на Херсонщині в маєтку графа Романа Ронікера. По всіх економіях були тоді австрійські полонені, бо місцевих робітників було обмаль, а так звані заробітчани, сезонові рільні робітники, головно з Полісся, через війну не могли прибути на Херсонщину.

У вересні переїхав я до міста Балти, але зв'язок зі своїми товаришами недолі втримував. У справі використання наших людей для пра-

ці при українському уряді я писав пару разів до Києва, але відповіді не отримав. В органі Української соціал-демократичної партії (В. Винниченка) „Робітнича Газета” ясно було висловлене негативне становище уряду супроти організації Вільне Козацтво, яке само тоді творилося в Києві. „Робітнича Газета” заявляла, що тільки галичани провадять пропаганду самостійності України, при чому слово самостійність подавано в лалках.

Восени 1917 р. почався розгром економії. Принуку до цього давали тилові військові частини, що складалися майже виключно з москалів, які верталися додому. По розгромі економії наші бувші полонені опинилися без роботи і без даху над головою. Оставалося хіба пішки пробиватися до Збруча, де тоді був фронт. Усі свідоміші мали вже досить військової служби і добре знали, що Австрія пошле їх, як гарматне м'ясо, на італійський фронт.

Правил в Палаті Репрезентантів голосував за створенням Комісії Поневолених Націй. Акція ця увінчалася успіхом і проф. Добрянський висловив на 8-му Конгресі спеціальну подяку разом з конгресменом Фладом а голова Комітету Поневолених Націй в Асторії, який передав цю акцію, вислав окремого листа з подякою, на руки голови громади.

Осінню відбувся з великим успіхом Тиждень Українського Студента з доповідями д-ра В. Голубничого, К. Савчука і П. Хоми та з концертом в якому взяли участь литовські, мадярські і українські студенти. Поодинокі члени громади допомагали при реєстрації делегатів на 8-му Конгресі УККА і розпродали там приблизно 150 чисел студентського журнала СУСТА „Горизонт”, який виходить англійською мовою. В січні ц. р. громада влаштувала працяльний вечір своєму опікунові і приятелеві о. д-ру Соловієві, який відіїхав до Англії. В лютому спільно з іншими молодечими організаціями влаштовано Крутянську Академію, при вцерть виповненій залі.

На зборах стверджено, що більшість українських студентів не належить ще до громади,

хоч мешкають і студіють в Нью Йорку. Тому проситься родичів студентів вплинути на своїх дітей в цьому відношенні позитивно. Також стверджено, що вислід праці був би далеко кращий, якщо б всі члени громади брали участь в праці громади і відносили б ся по товариськи до тих одиниць, які тягнуть ввесь тягар праці, коли інші лише приглядаються і критикують і часто не являються навіть на сходинах управи. Під кінець зборів на внесок номінаційної комісії, яку очолювала Алла Непрель, вибрано нові керівні органи громади, в такому складі: Ігор Котлярчук — голова, Алла Непрель і Ігор Стефанишин — заступники,瑪麗ка Глуха — писар, Христя Бартко — скарбник, Микола Сітницький — орг. референт, Ляриса Кравчук — культ. освітній реф., Світляна Луцька — пресовий референт, Роман Купчинський — реф. зовнішніх зв'язків, Марія Хеміч — референт справ ФКУ. Товариський суд: Леся Ганущак — голова, Ігор Пришляк і Марта Савчак — члени. Контрольна Комісія: Ярослав Лешко — голова, Ліда Гошовська і Ляриса Микуленко — члени.

Світляна Луцька, прес. референт

Тож очі нас усіх були звернені до Києва, місця осідку нашого уряду. Чули ми, що є там якийсь Галицько-Буковинський комітет. Знаючи труднощі Центральної Ради, ми сподівалися, що як військовики, як національно свідомі люди, зможемо причинитися до утривалення його. Вибрали ми делегатів, щоб поїхали до Києва і представили наше положення. З тих пару сотень бувших австрійських полонених можна було зорганізувати надійну військову частину.

Поїхало двоє, один за фахом учитель із Заліщиччини, а другий професійний вояк-фельдфебель, родом з Яворова. Подорож до Києва тривала тоді тиждень. По двох тижнях вернулись наші висланці з нічим. Добилися авдієнції у самого прем'єра В. Винниченка, але він сказав, що галичани у Києві є особами небажаними, бо це, мовляв, самостійники і шовіністи. Ходили до організаторів Вільного Козацтва, але й там дістали відповідь, що галичан уряд заборонив приймати. В Галицько-Буковинському комітеті сказали: „Не приїжджайте до Києва. Ті, що навіть одинцем сюди попадають, завдають нам лише клопотів, бо не знаємо, що з ними робити. Коло Винниченка круться галичанин, Калинович, якийсь суплент гімназійний, який дуже почервонів і не хоче нікого з галичан навіть допустити до Винниченка. Галицько-Буковинський комітет ледве вижебрує пару карбованців на найконечніші видатки. Уряд, а особливо Микита Шаповал, ставляться до комітету неприхильно”.

Після такого звідомлення наших посланців не лишалося нам нічого, як кожному шукати можливості прожитку. Коли Ленін у Петрограді саме тоді при помочі кількох сотень жуликів прийшов до влади і зламав усі спроби „контрреволюції”, наш соціалістичний уряд не умів і не хотів використати нагоди, щоб утриматися. Боявся навіть слова „самостійність”.

Роман Коцик

СКЛАДАЙТЕ НА ПРЕСОВИЙ ФОНД!

Українська справа — це проблема нової великої національної держави в Європі. Ця обставина приневолює нас зайняти становище супроти національного принципу в політичній географії взагалі.

Ця гастина антропогеографії, яка дотигти націй, самостійних народів належить до найменше (а може й цілком) необрблених галузей науки. Етнологія, як здається, полічила, мимо своєї назви, що справу антропогеографії ги баг політичні географії. Бо етнологія фактично не оброблює національних проблем і задержується при природних, що найвище при півкультурних народах. Тим робом тут постає широка прогалина в загальній будові землевідомства.

Цю фатальну прогалину використовують відповідного гасу політики, історики, юристи. Не маючи географічного знання їх працюючи на цій неораній ниві після власних тогок погляду, оруть її незугарно, ще незугарніше скорідять, а сінуть... бурян. Народи, нації, ці найкращі продукти поступової диференціації... являються... як штугні ефемерні продукти... відірваної спекуляції.

Супроти того ми не повинні дивуватися, коли дотепер націю розуміли... тільки державно... коли в 19 віці взагалі могло постати й буйно розвиватись так багато інтернаціональних — в дійсності антинаціональних теорій і напрямків. В ім'я їх всюди ставлено державну ги клясову зв'язь вище національної поспільноти, окригано всюди націоналізм, як дрібніковий і пазадницький, як перестарілу тогку погляду, як пережитий загальник.

Д-р Степан Рудницький
Політична географія України,
ст. 43, вид. 1943 р.

ВИПРАВЛЕННЯ ПОМИЛОК

У попередньому числі „Вісника” (ч. 2) в статті д-ра Д. Донцова „Іродові слуги на еміграції” трапилися такі друкарські помилки: стор. 6, права шпальта, 6 рядок згори: замість „невтральні” має бути „не невтральні”, ст. 7, права шпальта, 3-ий уступ згори: зам. Райс має бути Райх („Нов. Рус. Слово” 5.12), ст. 8, ліва шпальта, 4-ий уступ згори: зам. „у 17 віці” має бути „у 13 віці”, ст. 8, права шпальта, 17 ряд. згори: зам. „панською” має бути „плебейською”, ст. 9, ліва шпальта, 3-ий ряд. знизу: зам. „ставлять” має бути „славлять”, ст. 9, права шпальта, 2-ий уступ знизу: зам. „Шранків” має бути „Франків”.

По \$1.00 — М. Микієвич, М. Лободинський, нечиткий, Білох.

Листа ч. 188. Збірщик М. Рузилович.

По \$5.00 — О. Лозинський, М. Гаврилюк.

По \$4.00 — О. Леськів.

По \$3.00 — А. Мурин, М. Рузилович, Медвежинський, А. Федорович, І. Гаврилюк, П. Гаврилюк, І. Гринчук.

По \$2.00 — В. Лесюк, С. Іськів, В. Дузінькевич, В. Кулька, П. Павлюк, М. Плетеницький, І. Гарасим, О. Лесів, О. Гук, В. Воднар В. Канюк, С. Білавич, М. Бузя, Т. Дрозд, І. Кіналь, Нагірняк, К. Палій, В. Кувальчук, С. Конрад, М. Кушнір, В. Безпалко, М. Козловський, А. Левицький.

По \$1.00 — Р. Лесик, Л. Коновал, П. Тимків, І. Сорока, С. Хлотницький, С. Вирста, О. Олексяк, І. Павко, П. Будзан.

Листа ч. 189, 190. Збірщик М. Тимків.

По \$5.00 — М. Тимків, д-р Т. Свистун, М. Пиш, А. Богуцький.

По \$4.00 — П. Стецько, Л. Микулич.

По \$3.00 — М. Бартків.

По \$2.00 — В. Чубрак, Е. Спісак, С. Магер, А. Ворщ, В. Ворецький, М. Загаєвський, Д. Федорічук, Г. Білоцеркович, М. Кузняк, М. Максимович, І. Мокан, Д. Ковалюк, М. Рузилович, М. Яцурак, З. Кравченко, І. Борис, П. Кулинич, І. Стецько, В. Недрага, І. Федоряк, М. Гаврилюк, Ф. Качан, С. Пастернак, В. Мелько.

По \$1.00 — П. Альбін, И. Феснак, І. Юрків, П. Ралик, І. Пісковець, С. Част, М. Пенцак, А. Настасяк, А. Ковальчин.

Листа ч. 581, 582. Збірщик Р. Беднарський.

По \$5.00 — Беднарський, Сас, М. Дуничко, С. Сенейко.

По \$3.00 — М. Гудь, М. Дракус, В. Копцяний, Л. Івасиків, І. Коровицька, В. Бурбела, Р. Пазуняк.

По \$2.00 — Гудь, Господаревський, нечиткий, В. Шиприкевич, В. Гарасимович, М. Матвіїв, нечиткий.

По \$1.00 — Н. Н.

Листа ч. 183, 194. Збірщик д-р Я. Бернадин.

По \$10.00 — д-р Я. Бернадин, П. Кунька, д-р В. Романенчук.

По \$8.00 — Батенчук.

По \$6.00 — нечиткий.

По \$5.00 — Грабовенський, І. Білинський, Б. Перфецький, Білик, Мгр. Ченстох, В. Коруд, С. Лупацій, С. Новаківський, д-р Бак-Бойчук, С. Ковалишин, Р. Плахта, М. Калій, П. Андрусів, д-р В. Пушкар, І. Шуст, В. Бук, д-р П. Сухий, М. Шаран, нечиткий.

По \$4.00 — М. О.

По \$3.00 — Слюсаренко, М. Масюк, І. Гош, Євсевський, Мамчин, В. Колінко, Жмуркевич.

По \$2.00 — Д. Левчук, М. Пасіка, Я. Щука, нечиткий, І. Сірий, П. Богачевський, І. Поритко, О. Збир, Артимишин, Довченюк, Бокшований, Боберська, Я. Бойчук, Субтельний, Данилів, Криволап, В. Жовнірчук, Я. Кобиляцький, Інж. Стадниченко, Гаврась, Панасюк, Прохурська, Молаща, Райнер, О. Мартинович.

По \$1.00 — М. Лотоцька, Сердюк, Подолинська, Кравчук, Федорічук, Прасіцький, Щерба, Скороход, Малихін, Маркович.

Листа ч. 586. Збірщики: І. Чума і М. Росола.

По \$10.00 — З. Ненич.

Додатковий список пожертв коляди на Визвольний Фонд за 1962 р., Відділ ООЧСУ Клівленд, Огайо

Збіркова листа ч. 084. Збірщик п. Петро Раїца.

По \$15.00 — Михайло Лаврів.

По \$2.00 — Д-р Іван Гурко, Антін Яцишин, Г. Оленчук, М. Оленчук, І. Макогон, Б. Хрін, А. Ткачук.

По \$1.00 — Т. Білинський.

По \$5.00 — І. Ненич, І. Клебан.

По \$3.00 — Марусяк.

По \$2.00 — І. Фурчак, В. Бойчук, Д. Фіцак, М. Роман.

По \$1.00 — І. Максим.

Листа ч. 587, 588. Збірщик А. Мідзак.

По \$10.00 — Хоманчук.

По \$5.00 — Ф. Гоцинець, В. Терлецький, Ю. Гладій, Е. Рогач, І. Гаврилів, М. Процик, В. Повзанюк, д-р Т. Цісик, В. Михайлишин, С. Андріянович, Б. Катамай, Т. Крочак, О. Чайковський, К. Пак, А. Мідзак, К. Фудник, С. Липка, Я. Цюк, О. Петрович.

По \$4.00 — А. Качак.

По \$3.00 — П. Кондрат, І. Гейко, М. Кузьмович, Гриців, Качай. Б. Максимюк, Я. Головчак, Я. Гельо, Р. Гельо, Р. Флюнт, В. Ощипко, Я. Романюк.

По \$2.00 — С. Яворський, А. Бутинський, В. Леочко, Ю. Гаврилів, Лучаковський, Дмитренко, О. Нінілович, І. Шкрамюк, А. Ярош, Васильків, Н. Гораєцький, Ракочій, Коцюба, О. Пришляк, Фолес, Луцишин, Е. Фарган, П. Марчук, С. Леськів, В. Луців, Р. Луців, М. Білокур, С. Білоус, І. Кулиняк, А. Кігічак, Ю. Колтун, І. Савицька, В. Рудавський, Ортинський.

По \$1.00 — М. Очманюк, О. Филипович, І. Кантор, М. Добропольський.

Листа ч. 593, 594. Збірщик В. Сенів.

По \$10.00 — нечиткий.

По \$5.00 — о. В. Головинський, Я. Росола, П. Пагунь, нечиткий, П. Фед'ків, Я. Пенкальський, Л. Марків, М. Кузевич, д-р М. Диміцький, Стойкевич.

По \$4.00 — І. Поточний.

По \$3.00 — Татарський, В. Посполита, М. Кузьма, В. Прядка, Хроменко, Синьович, Росола, В. Кривлюк, С. Лузецький.

По \$2.00 — нечиткий, нечиткий, нечиткий, Я. Т. Филипович, Містерман, Дмитрук, Стасик, Л. Лазорчак, М. Пацюпа, Ю. Байзарович, Борисенко, Петрів, Стасяк, Шумський, С. Станіцький, Мицак, С. Шагала, Левцень, Наконечний, Несторович, Н. Сум, С. Ненич, нечиткий, Сорока, Гриців, Доманський, Кузла, Цюпак, Володимир, Меншінг, нечиткий, Стойкевич, Чубатий, Додуля, нечиткий, Римарчук, Кораба, Білинський.

По \$1.00 — Р. Максимович, І. Лев, М. Бачинська, І. Форостяк, нечиткий, нечиткий, Колясник, Стефурак, Березницький, нечиткий, О. Стукловська, Йосиф, Р. Ярош, Шагала, Галамар, Шагала, Білох.

По \$0.40 — Мельник.

Листа ч. 595, 596. Збірщики: Матійків і Мацевко.

По \$5.00 — Осташ, Т. Тущук, Мацевко, Шурпета, Мочарнюк, Матійків, Прокопишин, І. і О. Білики, Паладій, Чижович.

По \$4.00 — Мандзюк.

По \$ 3.00 — нечиткий, Петришин, нечиткий, Колибюк, Полохайло, М. Калинич, Войцік, Капустяк, І. Чиж, Вітомкін, М. Вортник, Шанковський, Швець, Завадович, Баранецький.

По \$ 2.50 — Білан.

По \$ 2.00 — Н. Н., Н. Н., Павлович, Дуротичченко, Корсунь, Тарас, Олійник, Ковалишин, Попчук, Г. Томас, Вайда, Крицуляк, Я. Богачевський, Свирида, Жилавий, Швед, О. Штогрин, Кривий, Ф. Калуш, Кулинич, І. Маццинка, С. Різник, Барисюк, Козуб, Н. Н., Ольховецька, П. Фед'ків, Антонець, Яцкевич, Лисобій, Чепніківський.

По \$ 1.00 — Музичка, Куриленко, Правдюк, Лисій, Михайленко, Госяк, Соха, Войціх, Демянчук, Орда, Розпудько, Власенко, Скороход, Стеценко, Фучка, Вітенко, Гавдяк.

Листа ч. 597. Збірщик д-р П. Мірчук.

По \$ 5.00 — Д-р П. Мірчук, І. Одежинський.

По \$ 3.00 — Н. Вайда, Я. Козак.

По \$ 2.00 — Кріль, Демків, Григорчук, Іванський.

По \$ 1.00 — Н. Сушко.

Листа ч. 598. Збірщик М. Ваповський — Вілліамстон, Н. Дж.

По \$ 20.00 — П. Кірик.

По \$ 10.00 — А. Стажнів, О. Вернега.

По \$ 5.00 — О. Конько, Пете „СУНОКО”, Світенко, М. Ковалчин, А. Капій, Л. Барило, Д. Молдаван, Бойчисько, А. Танявський, М. Смижик, П. Лісний, М. Ваповський.

По \$ 3.00 — О. Ящник.

По \$ 2.00 — П. Аркатин, Т. Капій, О. Пантюк, М. Слинко.

По \$ 1.00 — І. Кузьменко, Я. Аркатин.

Листа ч. 0589. Збірщики: В. Осідач і Я. Росола.

По \$ 5.00 — Волод. Осідач, Семен Зиневич.

По \$ 3.00 — Р. Безпалько, М. Кущнір.

По \$ 2.00 — П. Герега, Розалія Каспрук, М. Боднар, Евген Ярема, Борис Макаренко.

Листа ч. 0590. Збірщики: В. Осідач і Я. Росола.

По \$ 5.00 — Василь Кимин, Петро Хорів, Іван Леськів, Йосиф Соха, М. Дуцилович, Михайло Хорів.

По \$ 3.00 — Кирило Юрченко, д-р Петро Федорів, інж. Богдан Кивилюк, Теодор Дацик, Михайло Піпак, Павло Павлюк, Михайло Ковалчук, Волод. Сарахман, З. Дольницький, Іван Форостяк.

По \$ 2.00 — Підпис нечиткий, інж. Іван Скіра, Богдан Одежинський, Фавст Кудрик, Іван Гаврась, Михайло Онушканич, Олекса Гаврась, Ярослав Савчин, Ніна Туренко, І. Бережний, підпис нечиткий, Іван Пиртко, Микола Божна, В. Винницький, Ірена Терлецька, Іван Шулаківський, Чайківські, Олекса Клим, Д. Пільгуй, Степан Гвіздь, І. Сось.

По \$ 1.00 — Пастушок, Сербанюк, Когут, Дубенко.

Листа ч. 0148. Збірщик Осип Кусень.

По \$ 10.00 — Мисишин Марко.

По \$ 5.00 — Солтис Мирослав, Воробець, Косопут Семен, Папроцький Роман, Харитон Василь, Дрогоморець-

кий Андрій, Кобель Михайло, Кравчук Іван, Рак Тедор, Ковалчук Матвій.

По \$ 4.00 — Харитон Олекса, Михайлічко Михайло.

По \$ 3.00 — Труш Василь, Зубик Василь, Леськів Никола, Чичула С., Грабик Орест, Баран Іван.

По \$ 2.00 — Меліш Дмитро, Діхтяров Сем, Палько Михайло, Корнада Анастазія, Щирба Василь, Мельник Роман, Мосьюндз Гілярій, Грамяк Петро, Дутка Василь, Баглай Юрій, Гложик М., Рега Катерина, Шавалюк Михайло.

По \$ 1.00 — Товт Андрій, Льондир Андрій, Галаса Іван.

Листа ч. 0147. Збірщик Ярослав Волощук.

По \$ 5.00 — Бесага Никола, Глас Іван, Плескан М.

По \$ 3.00 — Волщук Я., Богдан Бронислав, Сеник Осип (молодший), Леськів Петро, Хоптій Ів., Угорчак Т., Кравчук П., Грег М., Лендаль О.

По \$ 2.00 — Гудима, Чорило Н., Шнайдер Ф., Марич А., Качмар Ів., Бучко М., Бродич М., Горжко О., Сусяк М., Лобів Ів., Садівник П.

По \$ 1.00 — Мосьюндз, Завойські, Сюрович.

Листа ч. 0149. Збірщик О. Барилка.

По \$ 6.00 — Лопацький Антін.

По \$ 5.00 — Пилипюк Марко, Сидор Софія, Луговий Михайло, Майчук Іван, Діння Антін, Свобода Дмитро, Дуда Теодор, Нагірняк Юрій, Кодлюк Микола.

По \$ 3.00 — Елінська Анна, Дацко Марія, Сеник Осип, Кобрин Петро, Масляк Марія.

По \$ 2.00 — Рега Катерина, Сава Михайло, Колюбінський Ф., Шанайда Олена, Галаса Семен, Онуферко, Єфрінна Василь.

По \$ 1.00 — Тисовський Михайло, Ярема Володимир, Сеньків Онуфрій.

Листа ч. 0146. Збірщики: О. Смочило і Ів. Лобів.

По \$ 7.00 — Укр. Горож. Клуб в Франфорд.

По \$ 5.00 — Кусень Осип, Майчук Михайло, Шанайда Іван, Струкманчук Семен, Юрінц Іван, Смочило Никита, Смочило Осип, Радинський Теодор, Марич Іван, Тисак Василь, Барилка Омелян, Чучак Микола, Зазуляк Демян.

По \$ 4.00 — Лясота Михайло.

По \$ 3.00 — Уринюк Степан, Боднарський Теодор, Пекар Павло, Дворський Василь, Дворський Никола, Наконечний Володимир, Колодій Володимир.

По \$ 2.00 — Карак Марія, Тимчишин Марія, Омелян Данило, Вайда Теодор, Боднаренко А., Красіцький Михайло, Стасюрак Іван, Волшин Пантелеїмон, Нижник Михайло, Павлюс Микола, Погорило Осип, Курилець Теодор, Орляк Іван, Гаманюк Юрій.

По \$ 1.00 — Михалечко Іван, Сирота Ілля, Гладчук Пере, Вишнівський Каз., Пізак Марія.

Листа ч. 0151. Збірщик Дмитро Мельник.

По \$ 5.00 — Піонірський Ів., Мельник Дм., Мараховський Ів.

По \$ 4.00 — Микола Курко.

По \$ 3.00 — Дм. Михалюк.

По \$ 2.00 — Гармата, О. Буратинський, Ст. Савицький, С. Майхрович, Дм. Кіт, Ів. Пеленський, Ілько Кіш, Микитів Тимко.

По \$ 1.00 — Ів. Взік, Іванішин, О. Суходольський, В. Сидор.

ВСІМ ЖЕРТВОДАВЦЯМ ІЦИРЕ СПАСИБІ!

(Продовження збірки в наступному числі)